

Vajda Mária

A SZŐLŐMŰVELÉS SZOKÁSHAGYOMÁNYAI ÁLMOSDON

Bevezetés

A Berettyó és az Ér folyók által bezárt szög, a Bihari-síkság és a dombvidék találkozási zónájában elhelyezkedő Érmelléken már a középkorban nagyjából hasonló formajegyeket hordozó szőlőkultúra fejlődött ki. Ennek központjaként a XIX. századi források rendszerint Diószeget határozzák meg, s változóan ide sorolják észak felé haladva Szalacs, Margitta, Székelyhid, Asszonyvására, Ottomány, Kiskereki, Koly, Szunyogd, délre Jankafalva, Kis- és Nagykágya, Vajda, Szentimre helységeket. Említhetjük Biharfélegyházát is, melynek szőlője a szomszédos Kágyi-hegyen van. A hagyomány azonban az Érmellékhez sorolja az Ér folyó mentén lefelé haladva a Bihari-síkság és a mocsárvilág határzónájában elhelyezkedő, talaját tekintve homokos Bagamér, Álmosd, Újléta, Nagyléta községeket, sőt a vámspércsi, vértesi, monostorpályi, hosszúpályi, sárándi szőlőskerteket is, melyek egykor szintén a Székelyhid központtal működő Érmelléki járásba tartoztak.¹

Álmosdra vonatkozóan – mai ismereteink szerint –, a legrégebb szőlőskert létét tanúsító adat 1692-ből való. Ekkor készült az az összeírás, mely a török uralom alól felszabadult Bihar megye településeinek állapotát mérte fel. Ez, annak ellenére, hogy 30 éve lakatlannak írja Álmosdot, ugyanakkor jó minőségűnek mondja a szőlőket,² holott köztudott, hogy a művelés nélküli szőlőskert hamar elvadul. Valószínűleg, bár a falu lakói elmenekültek, elrejtőztek a török elől, azonban az élet folytonossága nem szűnt meg. Az 1692-es összeírás adatai azt mutatják, hogy a szőlőket a török hódoltság utolsó szakaszában is a régtől fogva virágzó szőlőműveléssel rendelkező bihari területeken, így Álmosdon is sokkal inkább karbantartották, mint a szántóföldeket.

A szőlőterület művelése és jelentősége azonban változott az idők folyamán Álmosdon. Ennek okaira, Álmosd feudális kori levéltári anyagának rendkívül hiányos volta miatt nem lehet válasszal szolgálni.

A Mária Terézia-féle úrbérrendezést előkészítő úrbéri kilenc kérdőpontra 1770. február 24-én adott válaszok során nem szerepel az álmosdi vallomásokban szőlő megléte a jobbágyok kezén. Említik viszont a diószegi és a székelyhídi szőlőhegyek

¹ Vö. VARGA Gyula: Az érmelléki szőlőkultúra. Különlenyomat a Debreceni Déri Múzeum 1974. évi Évkönyvéből. Debrecen, 1975. 431.

² MEZŐSI Károly: Bihar vármegye a török uralom megszűnése idején, 1692. Budapest, 1943. 56.

közellétét, ahová eljárhatnak dolgozni. Három hónapos kocszállatási jogukkal sem élnek, mert mint vallották „nem sok hasznát tapasztalván, nemigen szoktunk mérettetni”.³

Az érmelléki származású Fényes Elek 1851-ben megjelent munkájában⁴ ugyancsak azt írja Álmosdról, hogy „szőleje nincsen”.

Egy álmosdi feljegyzés viszont fontosnak tartotta megörökíteni, hogy az 1834-es év „borra nézve olly ritka esztendő, hogy illyet talán egész század sem állít elő. [...] Bor lett igen jó és igen bőven. [...] Nem volt elegendő edény a bor bé szűrésére. [...]”⁵ Álmosd földterületének megoszlása művelési ágak szerint 1895–1966-ban (katasztrális holdban)⁶

	1895	1913	1935	1962	1966
szántóföld	4 539	4 501	4 494	4 196	4 074
kert, gyümölcsös	44	25	34	196	333
rét	439	202	200	296	301
szőlő	66	334	335	296	275
legelő	430	663	634	280	262
erdő	5	6	13	397	399
nádas	39	–	–	–	–
földművelés alá nem eső terület	274	210	231	281	297
összes terület	5 836	5 941	5 941	5 942	5 941

1882-ben a falu határának művelési ágak szerinti megoszlásában még az egy katasztrális holdat sem éri el a szőlőterület. 1888-ban szántóföldnek írják a *Szőlőskert* nevű határrészt a művelési ág besorolásában.⁷ Ugyanakkora kataszteri felmérés név szerint felsorolt 253 tulajdonos parcellájának nagysága szőlőművelésre utal. A legnagyobb része benne, a Budapesten lakó Miskolczy Imrének és Miskolczy Jenőnek volt, mindkettő fele-fele részben birtokolt 6 kat. hold 768 négyszögölt. Az egy kat. holdat meghaladó parcellák tulajdonosai a felsorolás szerint a következők voltak: Gombos Sándor 1 kat. hold 739 négyszögöl; Álmosdi görög katolikus egyház

³ Vö. BÁRSONY István–PAPP Klára–TAKÁCS Péter: Az úrbérrendezés forrásai Bihar vármegyében. I. Az Érmelléki és a Sárréti járás. Debrecen, 2001. 27–28.

⁴ FÉNYES Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. I. 23.

⁵ Az Álmosdi Református Egyház jegyzőkönyve. Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár. (leltári száma: R. 6344.)

⁶ Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870–1970. Földterület III. Községsoros Adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, é. n. 152.

⁷ Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, VI. 127.1. Magyar Királyi Állami 12. Földmérési Felügyelőség iratai, Álmosd

2 kat. hold 99 négyszögöl; Nagy József 1 kat. hold 1582 négyszögöl; Sorbán László 1 kat. hold 144 négyszögöl; H. Nagy Sándor 1 kat. hold 17 négyszögöl; Álmosdi református egyház lelkeszi alap 2 kat. hold 74 négyszögöl; Bisi János 1 kat. hold 232 négyszögöl; Kis Imre Bagamér 1 kat. hold 989 négyszögöl; Nemes Sándor 1 kat. hold 413 négyszögöl; Gulácsi Lajos 1 kat. hold 863 négyszögöl; Bihari Sámuel 1 kat. hold 90 négyszögöl; Budai Géza 3 kat. hold. 202 négyszögöl. Még Álmosd község is 1597 négyszögöl tulajdonosi joggal bírt. A Szőlőskert többségét kitevő tulajdonosok, 300-400 négyszögöl körüli területtel rendelkeztek.

Az álmosdi határnak ez a része később *Öreg Szőlőskert* néven szerepel, a többi kert kialakulása után. A régi öregek *Hegynek* is nevezték.⁸ Az *Öreg Szőlőskert* virágkorát az 1930-as évek táján élte, utána lassan kipusztultak, előregedtek az itteni szőlők.

A nagyarányú telepítésnek köszönhetően 1895-ben a szőlőterület nagysága 66 katasztrális holdat tesz ki, 1913-ban pedig már 334-et. Ezt a jelentős módosulást elősegítette a gróf Zay-féle homoki birtok felparcellázása, melyet tulajdonosaik szőlővel telepítettek be. Így jöttek létre az *Öreg Szőlőskert* mellett a *Bocskai-*, *Nagyludasi-*, *Kisludasi Szőlőskertek*, majd a *Hunyadi-*, *Nemes-* és *Dóka-kerti szőlők*.



Az álmosdi határ; távolban szőlőskerttel (2009) Bogya Pál felvétele

⁸ Azon túl, hogy a szőlőskertek elnevezésére az Érmelléken a hegy kifejezés használatos, ez a terület valóban jelentősen kiemelkedett a környezetében lévő legelőből, s különösen az a része, amelyre az első világháborút követő időben egykori tulajdonosa, Nemes Sándor piros cserepes, fehér falú pajtát épített, s mellé jegenyenyárfát ültetett. Erről a magaslatról az egész Érmelléket be lehetett látni, tiszta időben Nagyvárad, s a Bihari hegyvonulat és környékének települései is jól kivehetők voltak.

A Miskolczyak, a Fráterek és Bihari László tulajdonában voltak a legnagyobb szőlőbirtokok. A második világháború előtti időben híres volt Bihari József 4 kat. hold szőlője, akárcsak Székelyhídi Béla református lelkész 6 katasztrális holdnyi kertje.

A többségben lévő kisparaszti szőlőparcellák fő célja pedig többnyire nem az értékesítésre való termelés, hanem a házi szükségletek kielégítése volt, hogy minden napra jusson bor, és gyümölcssel lássák el a családot.

A telepítéseket nem mindenkor koronázta siker. Sorozatos fagykár érte pl. az álmosdi Ilona telepet alapító házaspár, Kozma György hódmezővásárhelyi királyi közjegyző és neje, született Lovas Ilona szőlőjét is. Az Álmosdon élő két földbirtokos, ősi vagyonmentés révén kapta 1926-ban, a Nyírág csatorna mellett fekvő, közel 100 kat. holdas, teljesen elhanyagolt állapotban lévő árteresi birtokot, szőlője is kétségbeejtő állapotban volt (33 kat. hold 1432 négyszögöl szántó, 37 kat. hold. 21 négyszögöl rét, 8 kat. hold 47 négyszögöl legelő, 18 kat. hold szőlő). Saját szőlőiskolát hoztak létre. 1928-ban a régi szőlőhegyet, melyet úgy vettek át, hogy évek óta parlagon hevert mint legelő, újból átültették szőlővel. Így már 28 hold 1492 négyszögöltre nőtt a szőlőbirtokuk. Azonban 1927, 1928-ban a tavaszi fagy, majd 1929-ben a rettenetes téli fagy következtében tíz hold szőlőjük teljesen kifagyott, megszűnt szőlő lenni. Kiforgatták a kifagyott szőlőtőkéket, és tíz holdon burgonyát vetettek.⁹

Minden nehézség, időleges kudarc ellenére, Álmosdon virágzó szőlőművelés folyt az utóbbi néhány évtizedig. Jelentős változás következett be a kisparaszti magángazdaságok úgynevezett szocialista átszervezésével. A termelősövetkezet az álmosdi szőlőskertek nagy részét kiszántotta. Így a Bocskai szőlőskertet teljes egészében, a Hunyadi, Nagyludasi, Nemes kertek nagy része megszűnt mint szőlőskert. Ezeket többségében erdősítették. Kialakítottak egy zártkertet a Kisludasi kertben, az elvadult szőlőket gépekkel kiforgatták és újraterelítették.

A termelősövetkezet kimutatása szerint 1987-ben (Álmosd ekkoriban Bagamér társközségének számított) a szőlőterület nagysága 135 ha 3810 négyszögöl volt, 222 kisbirtokos tulajdonában. A Búzakalász Termelősövetkezetnek Álmosd területén 2 kat. hold régi (1943-ban telepített) szőlője volt (benne a régi fajtákkal: *Otelló*, *Erdei*, *Delovar* és *Kadarka*). Kéthektáros, (1980–82. évi) újtelepítésű szőlőjében *Olasz rizling*, *Saszla*, *Pannónia kincse*, *Cardinál* fajtákkal. (Ez már kordonművelésű volt, 240x120 centiméteres kötésben.)

A kisgazdaságokban az alacsony, karós művelésű (bár helyenként már kordonművelésű) parcellákon a régi szőlők mellett (*Kadarka*, *Rizling*, *Lelt-szőlő*,

⁹ HBML. V. 603. 2. cs. Álmosd község közigazgatási iratai, 1930.

Piros szlanka, Oportó, Otelló) csemegeszőlőt (*Saszla, Pannónia kincse, Szőlőskertek királynője, Hamburgi muskotály, Csabagyöngye, Zalagyöngye* stb.) is termesztettek ekkor.

Az álmosdi hegyközség rendtartása – A szőlőskertek szervezete, működése

A XIX. század végén az álmosdi szőlőtermesztés fellendülésével, a nagyarányú szőlőtelepítéssel szinte egyidejűleg szerveződött meg a településen a *hegyközség*. Az álmosdi hegyközség rendtartását 1896-ban foglalták írásba, az 1894. XII. tc. értelmében.¹⁰

A 37 pontba foglalt rendtartás szerint, az önkormányzati alapon szervezett és működő álmosdi hegyközség „a közös összes és hegyrendészeti feladatokon kívül a »peronosphora vitikola« és más egyéb szőlőbetegségek elleni közös védekezést, végül a szőlők jövedelmezőségének fokozása végett szükséges egyöntetű gazdálkodás kezelését és szervezését is céljául tűzi ki.”

A hegyközség szabályait társadalmi helyzetre való tekintet nélkül mindenki köteles volt betartani. Minden bizonnyal a korabeli szőlőtelepítés alá bevont területekre vonatkozó gyakorlatot és az ügyeskedőknek a hegyközség rendtartása alóli kibúvási törekvéseit is tükrözi a következő pont: „Ezen szabályok kötelező ereje, az álmosdi földadó telek könyvben szőlő, vagy ennek járulékaik gyanánt felvett minden földre kiterjed, hivassék bár aljnak, szántó- vagy kaszáló földnek.”

A szőlő birtokosok összefogásával, a szövetkezés sajátos formáját hozták létre a hegyközség megalakulásával. A hegyközség jelentette a falu egész szőlőterületét, a szőlősgazdák egészét, a kertgazdaságot.

A szőlőskertek belső élete, a hegyközségi rendtartás pontos betartása felett a szőlőbirtokosok *közgyűlése* és a *hegyi választmány* örködött. Maguk közül választották a tisztségviselőket: a *hegyelnököt*, *hegybíró*t, *esküdteteket*, *pénztárnokot*, *jegyzőt*.

A hegyközség legfontosabb szerve a *közgyűlés*, melynek minden szőlőbirtokos tagja volt, aki a hegyközséghez tartozott. A vagyoni cenzus azonban erőteljesen megszabta a közgyűlés tagjainak szavazati jogát, ugyanis a közgyűlés minden tagja, szőlő birtokának nagyságához mérten egy vagy több szavazattal bírt. 800 négyszögöl, vagy ennél kisebb szőlőbirtokos egy szavazattal, az ennél nagyobb területtel birtokosa pedig annyi szavazattal, ahányszor 800 négyszögöl területtel rendelkezett. De az

¹⁰ Álmosdi hegyközségnek 1896. augusztus 10-én tartott közgyűlése ezt egyhangúlag elfogadta. A földművelésügyi miniszter 41478/VI-1/98. számú rendeletének megfelelően, kiigazítva, jóváhagyás végett felterjesztették Bihar vármegye törvényhatósági bizottságához, mely 1899. március 15-én Nagyváradon jóváhagyta. Az álmosdi hegyközség rendtartása. HBML. IV.B. 411.1.

összes hegyközségi tulajdonos szavazatainak egynegyed részénél több szavazatot saját nevében egy birtokos sem gyakorolhatott. A szájhagyomány szerint a vagyoni cenzus ellenére, mindig közmegegyezéssel tudtak dönteni. A közgyűlés tagjai igazolt megbízott útján is szavazhattak. A közgyűlés akkor volt határozatképes, ha az összes szavazatok egyharmad része jelen volt. A közgyűléseket tizennégy nappal korábban dobszó útján hirdették ki, a „vidékiekkel” (pl. sok kokadi illetőségűnek volt Álmosdon szőlője) írásban közölték.

A közgyűlés jogkörébe tartozott mindazoknak a dolgoknak a meghatározása és megállapítása, amelyek a szőlőművelés érdekében a hegyközség területén megengedhetők vagy eltiltandóak. (Határjelek módja, határjelek, árkok, kerítések megvédése; annak meghatározása, hogy kinek, mikor, milyen körülmények között szabad a hegyközségi területen lakni; állatok tartása, legeltetése megengedhető-e; idegeneknek szabad-e, s ha igen, milyen feltételek mellett a hegyközség területén járnia; a szőlőművelés érdekében milyen más gazdasági vagy művelési tevékenység folytatható; miként használhatók és óvhatók meg a hegyközség területén lévő utak és útszéli árkok; hány hegyőr és pásztor alkalmazandó; ezek kötelességeinek meghatározása és ellenőrzése)

Fontos jogkörként szerepel a szőlőpenész, szőlőragya, a peronoszpóra elleni közös védekezés módjainak megállapítása. Erre a rendtartás legjobb módszernek azt tartja, hogy *„a hegyközség a védekezéshez szükséges gépeket a hegyközség területének megfelelő számban, leg alább minden 10 kat. holdra egy gépet számítva, s a szükséges védekezési anyagot megfelelő mennyiségben előre beszerezheti, s készletben tarthatja, s a gépeket a hegyközségi tagoknak a szükséges használatra – előre meghatározott díjért át engedheti, a védekezési anyagból pedig a megkívántató mennyiséget a megfelelő ár mellett kiszolgáltathatja, azon szőlő birtokosok pedig, kik szőlőjük megpermetezését végezni a kellő időben elmulasztanák, szőlőjüket megpermeteztetni s a költségekhez az illető birtokosoknak terhére felszámítva rajtok behajthatja.”*

Az összes hegyközségi terhek, illetve a költségvetés megállapítása, a teherviselés arányosítása, a költségvetés módosítása, a rendkívüli költségek megszavazása, a hegyi választmány alapján előterjesztett számadás elfogadása mellett, a hegyi választmány, a hegybíró, pénztárnok hivatali eljárásnak ellenőrzése, az esetlegesen felmerülő hanyagság, vagy visszaélés törvényes eljárás útján történő orvoslása, a hegyi rendszabályok módosítása is jogkörét képezte.

A közgyűlés határozta meg a szüretelés idejét is.

Összehívása a *hegyelnök* (a hegyi választmány elnöke) jogkörét képezte, ő elnökölt ezeken az alkalmakon, ahol minden szőlősgazda elmondhatta a véleményét. Hozzá

futottak be a panaszok, észrevételek, a hegybírók jelentései. Erre a tisztségre mindig köztiszteletnek örvendő tekintélyes szőlőbirtokost választottak. 1899-ben a hegyelnök Fráter Zoltán volt a Nagy utcáról, az 1910-es, 1920-as években Kovács Bálint ugyancsak a Nagy utcáról, az 1930-as években Purec Nagy Imre, a Kokadi utcáról. Az utolsó hegyelnök kis Nemes Imre volt az Arany János utcáról (a volt Nagy utcáról).

Közgyűlést évente két alkalommal tartottak. Az elsőt minden esztendő január másodikán. Ekkor a hegyelnök beszámolt a hegyközségben végzett munkákról, a bevételekről és kiadásokról, értékelte a hegybírók, az esküdtek, a kerülők munkáját. Nyílt szavazás alapján megválasztották háromévenként az új tisztségviselőket, valamint évente a kerülőt, s megszavazták a kerülő évi járandóságát is. Ez a visszaemlékezések szerint, minden vékás¹¹ szőlő után egy véka búza vagy rozs, egy pengő bocskorpénz, két kéve venyige volt. Ősszel a szüret után a kerülő felkereste a szőlősgazdákat és a bért összegyűjtötte. A venyigét azonban már tavasszal mindenki a pajtája előtti részen külön csomóba rakta és azokat a kerülő elszállította. Ha valamelyik szőlősgazdát kár érte, azt a kerülő béréből levonták. De ha a kártevőt sikerült megfognia, s bekísérte a hegybíró elé, a kirótt büntetéspénzből a gazdát kártalanították, sőt a pénz bizonyos százalékában a kerülő is részesült. Általában öregedő, ötven éven felüli emberek jelentkeztek erre a feladatra. Minden kerülő fegyverrel, egy maga készítette furkósbottal és jelvénnnyel volt ellátva.

A második közgyűlést szeptember hónapban tartották, melyen az évközben felmerült problémákat tárgyalták meg, s ekkor határozták meg a kis- és nagyszüret idejét. Ez mindig az időjárástól függött. A szüret idejét dobolás útján is kihirdették. Erre az időre megnyitották a hegykapukat – ami egyébként augusztus hónaptól zárva volt – a szüret után pedig újból bezárták és szekérrel a kertekben nem közlekedhetett senki sem szabadon.

Rendkívüli gyűlés összehívására is sor került. Ilyen volt pl. az 1930-as élvek elején, amikor Deme Imre, a Ludaskert kerülője, akit a csendőrök lopás miatt kerestek, az egyik pajta padlásán föbbe lőtte magát, s új csőszet kellett helyette választani.

Háromévente választott a közgyűlés hegybíró, s erről megerősítés végett, a főszolgabírónak jelentést kellett tenni. A hegybíró által kiszabható pénzbüntetés mértékét a községi elöljáróság szabta meg. A tolvajlás, kihágások büntetése mellett a szőlőhegyi közlekedési utak, garádygák, s az azt övező árkok jó karbantartására is

¹¹ Álmosdon a szántóföldek nagyságának meghatározásához hasonlóan, a szőlőterület esetében is a *vékás* mértékegységet használták. Egy vékás szőlő = 300-400 négyszögöl. Egy véka, mint gabonaürmérték nagysága tájanként különbözött, 25-35 liter között váltakozott. A métermázsa bevezetése után kb. 25 kg búzának felelt meg. BALASSA Iván: Gabonatermesztés. In: Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Budapest, 2001. 426.

ő felügyelt. A szőlőbirtokosok között felmerült vitás kérdésekben békebíráskodást gyakorolt, ha azt a felek maguk is kívánták. Évi fizetését tíz forintban állapította meg az 1899-ben jóváhagyott álmosdi hegyközség rendtartása.

A határozatokat a *hegybíró* hajtotta végre, a közvetlen felügyeletet gyakorló *hegyőrök* révén. (Ez utóbbiak, bár a rendtartásban ezzel az elnevezéssel szerepelnek, a mindennapi gyakorlatban kerülőnek nevezték őket.)

*Pénztárnok*nak általában valamelyik nőtlen értelmiségi férfit választották meg. A kezelése alatt lévő hegyi pénztár fő bevételi forrása a szőlő egyenes adója alapján kivetett hegyi járulék, melyet a hegyi választmány által elkészített, a közgyűlés által elfogadott költségvetés alapján róttak ki az egyes szőlőtulajdonosokra. Ennek mértéke az elvégzendő esedékes feladatok (hegyház, hegykapuk javítása, közös használatra permetezőgépek vásárlása, stb.) függvényében változó volt. Két esküdt feladata volt a pénz beszedése, s ők ellenőrizték az elvégzett munkát a hegybíróval, s csak ezután történhetett meg a pénz kifizetése is. A hegyi pénztárba történt a kivetett pénzbírságok befizetése is. A pénztáros a hegyközségnek felelt az évi választmányi gyűléseken.

A tisztviselőknél fő követelmény volt a rátermettség, megbízhatóság, s elengedhetetlen feltétel volt hogy legyen szőlőjük, ez alól kivétel a pénztáros volt. A kerülőnek azonban nem lehetett szőlőterülete.

A rendtartás VIII. fejezete szólt a *vincellé*kről is. E szerint, vincellért minden egyes szőlőbirtokos tarthat, felettük a felügyeletet a hegybíró gyakorolja. A gondozásuk alatt lévő szőlőkben alkalmazott munkások által okozott károkért a vincellérek felelősek.

A szőlő- és bortermelés irányítására alkalmazott vincellérekkel a nagyobb szőlőbirtokkal rendelkező gazdaságokban találkozunk. 1870-ben a Magyar Királyi Földművelődésügyi Minisztérium Diószegen vincellérképezdét létesített. Az érmelléki szőlőművelés szempontjából nagy jelentősége volt az itt képzett szakembereknek. A környéken szinte nem volt olyan település, ahonnan néhányan ne tanultak volna ott, s a megszerzett tudást ne hasznosították volna.

Egy 1893-i „Szolgálati Kölcsönszerződés” szerint dr. Miskolczy Imre orvos, aki Budapesten lakott ekkor, Álmosd határában lévő szőlőjébe szolgálatába fogadta Szabó Péter álmosdi lakost vincellérként, azzal a kötelezettséggel, hogy „tartozik mindazon munkálatokra, melyet a szőlő művelése igényel, gondot viselni, az egyes munkákat a kellő időben a szokásos módon teljesíteni, a szükséges munkaerőről gondoskodni. a munkásokat felfogadni, munkájukra felügyelni, s velők együtt dolgozni – köteles különösen a peronoszpóra elleni védekezéseket, permetezéseket legnagyobb gonddal saját maga teljesíteni.” A szerződés egyúttal felfogadta a vincellér feleségét, Szabó

Péterné, született Szabó Esztert is, azzal, hogy „köteles leend a szüret ideje alatt szolgálatba vevő úr vagy családjának itt tartózkodása alkalmával rendelkezésére állani s szolgálatára lenni”. Kettejük szerződésbe foglalt évi bérösszege 84 forint, melyet negyedévi részletekben utólagosan köteles megfizetni Miskolczy úr. A szerződés 9 évi időtartamra szól. Az elvállalt kötelezettség nem teljesítése, hanyagság esetén jogában áll a munkaadónak „negyedévi felmondás előrebocsátása után elbocsátani” alkalmazottját.¹²

Neves vincellér volt Álmosdon az 1910-es évek elején, Bojtor Bálint vincellér, akinek magának is 4 kat. hold 800 négyszögöl szőlőterülete volt a Bocskai-kertben. A vámospércsi Krémer szőlőtelepről került ide, ahol 102 kat. holdas szőlőtelepet vezetett. Kovács Bálint vincellér 1911-től hegyelnök is volt. 3 kat. hold 800 négyszögöl saját szőlővel rendelkezett a Nagyludasi kertben. Mindkettőjük szőlőbirtoka mintául szolgált a maga idejében.

A hegyközség a visszaemlékezések szerint jól működött. Felbomlása 1948-ban kezdődött, amikor a község politikai vezetői nem engedték, hogy hegybírónak a jómódú szőlőtulajdonost, Bihari Józsefet válasszák meg. Helyette egy olyan embert választottak meg, aki világeletemben parádés kocsis volt, nem volt soha szőlője. A szőlősgazdák azonban nem mertek ellene szólni a választáson, csak utána mondogatták egymás között hogy „*Elhisszük, hogy Zs. Lajos ért a lúho, hisz kocsis vót, de a szőlőnek legfejjebb a levihe ért. De nem vót tanácsos abba az időbe szembe szállni a kössig vezetőivel.*”

1950 januárjában, a szokásos közgyűlésen jelentette be kis Nemes Imre hegyelnök, hogy a hegyközség megszűnik, gazdaggyűlés lesz a neve, minden választás elmarad, a kerülőt ezentúl a termelősövetkezet választja, s ezentúl nem kerülőnek, hanem mezőőrnek nevezik. Fizetésüket is a termelősövetkezet adja. Sok zúgás ellenére belenyugvás követte a bejelentést.

1976-tól a tanács vette át a mezőőröket a termelősövevtől. Bérüket a tanácstól kapták, úgyszintén az egyenruhát és jelvényt. A tanács közadóként írta elő a szőlőtulajdonosoknak a mezőőri járulékot, a szőlőterület aranykorona értékének megfelelően. A mezőőröket nem választással, hanem kinevezéssel bízták meg. Megszaporodtak a lopások, garázdaságok, feltörték és kirabolták a pajtákat, s a tettesek soha nem kerültek meg. Hiszen két majd három mezőőr sem volt elegendő a megváltozott erkölcsi körülmények közepette a magántulajdon védelmére. A fix fizetés sem ösztönözte a mezőőröket a tolvajok elfogására. A falubeliek véleménye

¹² Szolgálati Kölcsönszerződés Nemes Miskolczy Imre és Szabó Péter álmosdi vincellér között. Bihari Múzeum IV. 75. 288.

szerint addig volt rend és fegyelem, biztonság a szőlőskertekben, amíg a hegyközség fennállt.

Az idők folyamán kialakult szőlőskertek a határ többi területétől jól elkülöníthető zárt kertet alkottak. Ezeket kerítés, úgynevezett *garággya* vette körül, készítését egy időben kezdték a szőlőskertek telepítésével.

A garággya építésénél a kijelölt területet először mindig árokkal vették körül. Az árokból a földet mindig a kert felé eső szélére hányták, kis sányszerű töltést formálva belőle. Ebbe a töltésbe 40-50 centiméterenként kb. két méter magas karókat vertek le, végét kihegyezték, s erős tűzű lángon megperzselték, hogy tartósabbak legyenek. A karók közét hajlékony, néha szúrós vesszővel, feltöltötték, illetve befonták.

A garággya építését, majd folyamatos karbantartását a hegyközség vezetősége rendelte el a szőlősgazdák szavazatai alapján. Minden hegybíró és a mellé rendelt két esküdt ember kimérte, kinek mekkora hosszúságú garággját kell építenie, s környékét a gatzól tisztán tartania. Ez az álmosdi szőlőskertekben minden 100 négyszögöl szőlőterület után egy méter garággya gondozását, rendben tartását jelentette. Évente szúrós gallyakkal, venyigével „fejelték” a garággjákat, az árkot minden év tavaszán kitisztították, a környékén lévő belső sávon a gatz kikapálták. Ezt a hegyközségi rendszabály is előírta, amit mindenki tiszteletben tartott.

A garággjával körbevett szőlőskertekbe a kétszárnyú deszka *hegykapun*, *nagykapun* és mellette az ugyancsak deszkából készült *kiskapun* lehetett bejutni. Ezek a régi portákon lévő kapuk mintájára készültek, belülről zárható *famakkos* zárakkal, de a záruk utóbb már vasból készültek. A kapukat naponta a reggeli órákban a kerülő nyitotta ki és este bezárta. Szőlőérés idején augusztus hónapban a nagykapu zárva volt, ettől az időtől kezdve senki sem közlekedhetett szekérrel a szőlőkben a szüret idejéig. A szüret után ismét zárva tartották a nagykaput. A kiskapun gyalogosan lehetett közlekedni.

A hegykapuk fenntartásáról is a hegyközség gondoskodott. Minden év tavaszán – még a kapálási idő beállta előtt – a hegybíró, a mellé rendelt két esküdt emberrel feljárta.

A szőlőskertekben az utakat úgy képezték ki, hogy a szőlők véggel a dűlőutakra érjenek. A hegykaputól vezetett a *nagydűlőút*, ezen szekérút, gyalogút volt. A kert közepe táján kereszdűlők voltak. A szőlők területei véggel értek össze a másik dűlőbeli szőlővel, ezen vezetett a *pásztorút*, egy gyalogösvény. Ezen a pásztorúton a kerülő közlekedhetett csak, más gyalogos nem. A kerülő, mikor a pásztorút végéhez, illetve a kezdetéhez ért, egy jelet rajzolt az útra, ami néhány vonalból és családi nevének kezdőbetűjéből, valamint a hónap és a nap dátumából állt, ezzel jelezte a

szőlősgazdáknak, hogy örködött. A jelet betaposni, begereblyézni senkinek sem volt szabad, csak a kerülőnek. A *pásztorutakat* maguk a szőlőtulajdonosok tartották rendben, a szőlőterület végét a gyomtól tisztán tartották, ha *benyomolták*, azt be is gereblyézték, nyomot csak a kerülő hagyhatott maga után.

A nagydűlőutakat és környékét fű borította. A fűvet a kerülő kaszálta le, szénáját megszáritotta, összegyűjtötte, rudasba rakta és hazaszállította. Ez a kerülőt illette meg. Ha az utakon *szamártövis*, *göncölszekér* vagy más vadnövény nőtt, ennek irtásáról a kerülőnek kellett gondoskodni.

Az utakra kihajló gyümölcsfa ága a szekérral való közlekedést akadályozta, a kerülő vagy a hegybíró felszólítására köteles volt a tulajdonos levágni az ágakat.

A szőlőskertekben a dűlőutakon az állatok legeltetése tilos volt.

Miután a szőlőskertek szigorúan zárt területek voltak, a rajtuk keresztül vezető dűlőutakon is csak azok közlekedhettek, akiknek a kertben szőlőterületük volt. Ha mégis előfordult, hogy valaki betévedt, azt a kerülő kiutasította. A napszámosokért az volt a felelős, aki alkalmazta őket, ezek is csak a gazda jelenlétében mehettek a kertbe.

A dűlőutak mentén szabad volt gombát, sóskát szedni, de csak azoknak, akiknek volt ott szőlőjük. Idegeneknek ez is tilos volt.



Szőlőskert gémeskúttal (2009) Bogya Pál felvétele

Elengedhetetlen tartozéka a szőlőskerteknek a kút. Vízre van szükség a gyümölcsfa, szőlő ültetések, a permetezésnél a jószág itatásánál, de ivóvízként is használták. A nagyobb szőlőbirtokosok saját kutat ásattak. Kisebb szőlőparcella estében több

tulajdonos közösen tartotta fenn. Kútközösséget alkottak. Közös munkával történt a kút ásása, tisztítása, karbantartása, az elhasználódott részek kijavítása, kicserélése. Az álmosdi szőlőskertekben mindenütt gémeskutak voltak, *kétágú kútágással* vagy *véssett kútágással*. A *gémet* a súlyponti részén átfúrták, s az a lyukon át dugott vasszegezen billent. A hosszú, egyenes kútostort felül láncsal kötötték a kútgémhez. Alsó végéhez csatos vasalással rögzítették a favedret. A kút káváját az úgynevezett *gárgyát* a régi öregek emlékezte szerint vesszőből fonták, de többnyire deszkából készítették, majd később betongyűrűből. Az ásott kutak oldalát téglá vagy betongyűrű alkotta, hogy a laza szerkezetű talajon be ne omoljon.

Számos iratlan szabály, hiedelem védte épségüket, tisztaságukat. A kutakon a vedret nem szabad felül hagyni, mert a faveder kiszárad. Nem szabad a vederbe belemosni edényt vagy kezet, mivel a vederből inni szoktak. A kút körül mindig rendet, tisztaságot kell tartani. A faluban élő hiedelem védte a szőlőskertek kútjait is, mely szerint „*Nem szabad a kútba szemetet, kígyót, békát, más elhullott állatot beledobni, vagy a kút vizét beszennyezni, mert aki ilyet tesz, az egy éven belül meghal.*”

A szőlőskertek képének meghatározói voltak egykoron az itt elhelyezett építmények. A szőlőskertre felügyelő kerülő a *hegyházban* lakott, mely a főkapu közelében helyezkedett el, mert így könnyebben szemmel tudta tartani a szőlőbéli mozgást.

A kerülőknek a tavaszi idényben engedélyezett volt, hogy június közepéig egy-egy kotlóalja csirkét nevelhessenek. A csirkék a szőlők közeli erdőkön, legelőkön sok eleséget találtak, sok kártevő rovar elpusztítottak, ami egyben hasznos is volt, ugyanakkor a csirkék gyorsan nőttek. Amikor „*csontatollasok*” lettek, bevitték őket a faluba, s ott értékesítették, mert az ilyen szabad élethez szokott baromfi nehezen tudta megszokni a szűk paraszti portát, mint amilyen egy kerülőnek volt. Más állatok tartását még akkor sem engedélyezték, ha a kerülő családja a nyári időszakra a hegyházba költözött.

A szőlőtulajdonosok parcelláikon *pajtát* építettek, általában a dűlőút felé véggel helyezkedtek el. Ezek nem lakás céljára szolgáló építmények voltak, hanem a szőlőműveléssel kapcsolatos eszközök tárolására szolgáltak, s menedékkül az idő viszontagságai ellen. Az előre elegyengetett talajon általában vályogból rakták falait. Építési módjuk azonos volt a lakóházakénál alkalmazott falrakási, tapasztási eljárással. Csapott, nyeregtető, ácsolt szerkezetű tetővel. Fedésére zsúpszalmát, nádat, cserepet használtak. Általában egy szobát és egy kis pitvart építettek. A szobában a falusi házakból kikerült vaskályhát, ágyat, lócát, asztalt stb. helyezték el. A pitvarban a fal mellett nyílt tüzelésű tüzelőpadka volt, felette az úgynevezett *pendelykéménnyel*, amely

a füst elvezetésére szolgált. Emlékeztek még *nádpatics kéményre* is Álmosdon,¹³ de készült korszerűbb, téglából való is. Voltak, akik tornácot is építettek.

A pajta előtti kis téren virágoskert is díszlett, jellegzetes virága a *pünkösdi szekfű, flox, petónia*.

Minden gazdasszonynak volt a pajta környékén egy kis veteményeskertje is, ahol zöldséget, krumplit termelt, és amikor a szőlőben főzésre került sor, a főznivalók egy része már kéznél volt. Termeltek *lopótököt*¹⁴ és *tojástököt*¹⁵ is.

A föld alá süllyesztett pincékben érik a jó bor – azt tartják. A pajták alá a szőlőskertekben pincét is építettek. De pince húzódott az egykori nemesi udvarházak alatt is. A pince nagysága változó, méretét a szőlőterület nagysága határozta meg. Az egykori álmosdi törzsökös földesurak pincéi, mint azt a Kőlcsey-kúria, a Fráterház, a Miskolczyak, a Péchyek a Gulácsyak megmaradt pincéi mutatják, hatalmas méretűek. De a településen a legnagyobb a régi kaszárnya pincéje, pedig annak egy szárnyrészét lefalazták, miután beomlott.

A faluban lévő paraszti portákon lévő pincékben nemcsak bort, de hordós káposztát, krumplit és zöldségfélét is tároltak. A pincék belsejében a téglával kirakott fal elé, vastag *ászokra* rakták sorban, a régebben tölgyfából, később már akácból készült különböző méretű hordókat.

Szőlőtelepítés – szőlőművelés

Telepítés előtt a talajt alkalmassá kellett tenni a szőlőültetésre. A megtisztított területet gazdagon megtrágyázták. Ez után következett a *forгатás*. Ezt a rendkívül nehéz munkát Álmosdon régen kézi erővel végezték, késő ősszel, télen. A forгатást a terület legalacsonyabban fekvő részén kezdték. Előbb egy kb. 60 cm (legalább két ásonyom) mélységű árkot ástak felfelé haladva. Ezt berogyasztották úgy, hogy a humuszban gazdagabb felső talajréteg alulra, az ültetendő szőlő gyökereihez kerüljön, az alsó réteg pedig felülre. S ez ismétlődött az egymás mellett ástott árkok sorozatával. Közben a forгатás alá vett területet folyamatosan tisztították az előkerült gyökerektől, taracktól stb. Ezután a talajt pár hónapig ülepedni hagyták, s csak azután telepítették be. Később már a nehéz, kézi erővel végzett forгатást mélyszántással helyettesítették.

¹³ VARGA Gy. i.m. 1975. 449.

¹⁴ A lopótököt borszívásra használták. Előbb a két végét kifúrták, a tök belét kikapták, kimosták, kiszáritották.

¹⁵ A tojástököt tojás tárolására használták. A nyaki részét levágták, a belsejét kikapták, és száradás után ebben a tökhéjban gyűjtötték a kotló alá való tojást. A kemencesutban tartották, hogy „a tojás meg ne fázson, mert csak így kél ki”, így lesz belőle csirke, úgy mondták.

Telepítés előtt kijelölték, felosztották a területet sorokra. Ezek a parcella hosszában, a dűlőútra merőlegesen futottak. A sorköz egy jó nagy lépés (100 cm) volt. Az első sor helyére zsineget húztak és kis lépésnyi távolságokra (80 cm) rongyot kötöttek rá, ez jelezte a tőtávolságot, vagy egy rúddal mérték ki a szőlőtő helyét, melyet kis földbeszúrt nádszállal jelöltek meg. Ezzel a módszerrel sorról sorra haladva, hosszában és keresztirányban is szabályos sort, *kodrátos*, vagyis négyzetes elrendezést nyertek. Későbbi pótlások alkalmával megváltoztak a szabályos tőtávolságok, s ez a kodrátos rendszer felbomlott. Mire a szőlő előregedett, már csak a sorok távolsága maradt az eredeti.

A parcellát hosszában a terület nagyságától függően *járókra* osztották. A járókat a keresztben haladó utak, ösvények választották el.

Magát a telepítést kora tavasszal vagy ősszel végezték. Gyökeres vagy sima vesszőt ültettek. A gyökerest előtte való évben iskolában nevelték. Ősszel kérébe kötözték és a pincékbe homokba ágyazva helyezték el. Tavasszal az elvermelt vesszők áztatása, *szívata*s után, minden egyes szálát megvizsgálták, a gyökerét megmetszették, a hajtást egy szemre lemetszették, s egyenként elültették kijelölt helyükre, az ásóval kialakított 60 cm mély gödrökbe. De többnyire fa- vagy vasfűróval történt az ültetés a homokos talajon. Az akácfából készült fafűrőt, vagy valamelyik álmosdi kovács által ócska szekér vas alkatrészéből kovácsolt vasfűrőt a földbe szúrták 60 cm mélyen, s a lyukat előre-hátra történő mozgatással bővítették, hogy a vessző beleférjen. Ha a vesszőt belehelyezték, egy tenyérnyi távolságra tőle a fűrőt ismét a talajba szúrták, és a földet a vessző irányába erősen nyomták, s így a földet a vessző mellé szorították. Napraforgó-kórót tűztek mellé, ezzel jelölve meg a szőlő helyét. Ezután *felcsirkézték*, halmot húztak a vessző fölé, hogy ki ne száradjon. A csirkézést csak a nyár utóján bontották ki. A gyökeres vessző gyorsabban *fokadt*, fejlődött, mint a sima.

A sima vessző ültetése annyiban tért el a gyökerestől, hogy minden esetben fűróval történt.

Május hónapban, és később is amikor gyomosodott a szőlő, megkapálták. Nyáron, ahogy a hajtások nőttek, a kiskarókhöz kötözték. Bordói lével permetezték, s ősszel elfedték.

A megmaradt vesszőket *eliskolázták* a későbbi hiányok pótlására.

Azoknak a szőlőknek a helyére, amelyek nem fakadtak meg, a következő évben új gyökeres vagy sima vesszőket ültettek.

Ha a már beállott szőlőkben, elpusztult valamelyik tőke, azt *lehúzással* vagy *buktatással* pótolták, s pótolják ma is. *Lehúzás*nál, az előző évi kötözéskor kiválasztott

szőlővessző tetejét nem vágják le, hanem hozzákötözték a tőkéhez, s a következő tavaszon ezt az egyéves vesszőt húzták le, a mellette kipusztult tőke pótlására. 60 cm mély árkot ástak, és a kiválasztott szőlővesszőt óvatosan hajlítva, ebbe az árokba húzták le úgy, hogy a vessző vége az új tőke helyén érjen ki a földből. Egy szemre visszavágták és *becsirkézték*, s karóval megjelölték. A következő esztendőben, az *anyatóról*, vagyis szőlőtőkéről ezt a vesszőt lemetszették, hogy „*ne szívja az anyját*”. Ekkorra már gyökeret fejlesztett és önállóan is megélt.

A *buktatással* végzett tőkehiány-pótláskor a megásott árokba a teljes tőkét lebuktatják, s a rajta lévő egyik vesszőt az anyató, a másikat a tőkehiány pótlására vezetik. Mindkét szál a lebuktatott tőkéről táplálkozik. A felszín felett mindkettőt egy-egy szemre visszavágják, *becsirkézik*, mellé karót szúrnak. A szaporításnak ez a legbiztosabb módja, mert a buktatott vessző szinte minden esetben meggyökeresedik.

A *metszés* a szőlőmunkák egyik legfontosabb része, mert ahogy Álmosdon is mondják, „*a gazda ilyenkor szüretel*”. A jó gazda nem is bízza másra, hanem maga végezte, bár nagyobb terület esetén nem győzte. Metszésnek a még alvó állapotban lévő szőlőtő kialakításának, formálásának műveletét nevezzük. A szőlőművelés éves ciklusában a *metszés* tulajdonképpen a második munka volt, ami azonnal a *nyitás* után következett. Március végétől április végéig metszettek. Előnye a korai metszésnek, hogy olyankor még a nedvkeringés nem indul meg. Később ugyanis az elvágott vessző nagyon *level*, s a kicsorgó lé alatt a *szem* megvakul. A korai metszés hátránya viszont, hogy még nem lehet megkülönböztetni az ép és a télen esetleg megfagyott, elhalt szemeket.

Álmosdon is, mint az Érmellék más helyein a *tőkés művelés* volt a jellemző. Ismerték ugyan a *lugast*, de azt csak a házak, pajták előtt díszítő és árnyat adó funkcióval nevelték.

Metszés során a *metszőkapával* a tőkét kibontották, s a tőke alatt nőtt *nyakgyökeret* tőből lemetszették. A *nyakgyökér* általában a rosszul művelt szőlőnél fordul elő. Fiatal, két év körüli szőlőnél általában augusztus hónapban szedték le a nyakgyökereket, két napig úgy hagyták kibontva, hogy a sebek gyógyuljanak, s utána nyeső kapával behúzták. Ugyanis, ha a nyakgyökér elhatalmasodik, az a veszély áll elő, hogy a tőke ebből táplálkozik és a *talpgyökér* elsorvad. Nyáron a kapálást is akadályozza, téli hidegben pedig – közel lévén a talajfelszínhez – könnyen elfagy és a tőke teljesen kipusztul. Arra törekedtek tehát, hogy a nyakgyökér ne „*szíjja*” a tőkét. Nagyon fontos műveletnek tartották metszéskor a szőlőtőke kibontását, azt mondták Álmosdon, „*Az a szőlőtőke van jól megmetszve, kikaparva, amelyik meghallja a harangszót.*”

A jól gondozott tőke sima, gömbölyű, s rajta, nem látható szemek, úgynevezett *vakszemek* vannak, melyekből vesszők sarjadhatnak. Metszéskor, az elmúlt évben sarjadt ilyen vesszőket *újfának* mondják. Az egyévesnél idősebb vessző neve: *cser*. A két évnél idősebb *cser*: az *öreg cser*. A cserből szintén erednek hajtások, ezek neve: *csercsap*, illetve ha ezt két-három szemnél hosszabbra hagyják, akkor *rud*, ha kettőnél több ágából áll, akkor *borvillás*.¹⁶

Ha az *újfát* egy-két szemre visszametszik, akkor *új-csapot* kapnak, vagyis a *csap* bizonyos hosszúságúra visszavágott *újfát* jelöl, akár a tőkéből sarjadt, akár a cserből. Termést csak az a vessző (*fa*) hoz, amelyik *cserből* sarjad. Tehát az *újfa* nem hoz termést, illetve csak nagyon jó évben. A termés csak a csercsapoktól, rudaktól, cservillástól, borvillástól várható. Ezeken vannak a *termő szemek* (a rügyek). A termő szemek normális esetben két fürtöt hoznak. Ezek alapján lényegében már a metszéskor megállapítható a várható fürtök száma.

Álmosdon új ültetvényeknél a második éves szőlőre metszéskor egy szemet hagytak, harmadik évben az előző évre még egy szemet, és *újfára* is 1-2 szemet hagytak.

A már *beállt* ültetvényeknél metszéskor elsőnek a kétéves *öregcsert* vágták le. Kiválasztották azt a két *újfát*, melyiket meghagytak, 3-4 szemre metszve. Ha lehetett, mindig átellenben hagyták meg ezeket. A tőke közepéből minden vesszőt kivágtak. Két *csert* hagytak, ezt is 4-4 szemmel, vagy *rudalva*, ez hozza termést, a fürtöket. *Oltott szőlőknél*, ha a *vadhajtás* is kihajt, azt tőből kell kimetszeni.

Az erősen terhelt szőlőtőke legyengül, ezért *rudalni* csak azt a szőlőt szabad, amelyiket gazdagon trágyáznak, szól a régiek értelme. De hús termőrügynél többet nem tanácsos hagyni.

Metszéskor ügyelni kellett arra, hogy a vesszőt ferdén vágják, úgy, hogy a szem fölött, az ellenkező oldalon lejtjen, hogy a kicsurgó lé, a szemre ne folyjon, mert emiatt a szem megvakul.

A szabályosan kialakított tőkét szépnek tartják, a rosszul alakított tőke és a rosszul gondozott szőlő gazdáját lenézték régen és ma is. „*Felkapaszkodott az ugorkafára, de a bora meg guggolós.*” Utalván ezzel arra, hogy szőlősgazdának lenni régen rangot jelentett a faluban, s aki nem értett a szőlőműveléshez, lusta volt, *guggolós bora*¹⁷

¹⁶ A régi álmosdi öregek még emlékeztek rá, hogy a vincellérek azt a szőlőmunkást, aki a nap folyamán, bár-mikor *borvillást*, tulajdonképpen ikervesszőt talált, jutalomból hazaengedték, s nem kellett végigdolgoznia a napot, de a teljes bérét megkapta aznapra. Ily módon is ösztönözték a szőlőismeret fejlesztését, a hozzáértő, figyelmes munkát.

¹⁷ *guggolós bor*: a rossz, ihatatlan bor megjelölésére használt tréfás kifejezés. Arra utal, hogy annak az ablaka előtt, akinek ilyen rossz bora van, guggolva mennek el az arra járók, nehogy meglássa őket a gazda, s inni kelljen a löréjéből.

termett, azt lenézték. „Az ilyen még a megvakult szemet is ráhaggya a cserre, nem tuggya, hogy a döglött bornyú, nem szopja az anyját” – mondták megvetően.

A metszést régen és ma is hajolva vagy térdelve végzik, mert „a szőlő azt akarja, hogy rabszolga módra térdeljen előtte, és úgy szolgálja ki az ember.”

A XIX. század végén, XX. század legelején még Álmosdon is *metszőkést* használtak, a közép részén baltaszerű kiképzéssel, ami a tőkék tisztítására szolgált. Az 1920-as években a *kecskeméti olló* használata a jellemző.

Metszőkapát, amivel a szőlőtőkét kibontották, régen házilag készítették az elkopott „farda pofájú” régi kapából.¹⁸

Metszés után a levágott szőlővesszőt tövénél fogva szépen sorba, *kévébe rakták*, és régen sással, újabban pedig műszálas madzaggal összekötik és kihordják a pajta környékére, s ott nagy csomóba rendezik.



Levágott szőlővesszők (2009) Bogya Pál felvétele

A száraz venyige jó tüzelő volt régen, szegény emberek fizetés nélkül is kihordták, ha a venyigét nekik ajándékozták. Nagy hasznát vették tűzgyújtáskor, vagy szabadtüzelésnél is.

Régen *kerülőbérbe* is adták a venyigét, a *hegyházban* ezzel fűtött be, amikor hideg volt, vagy éppen főzni, szalonnát sütni akart a kerülő. Venyigéből javították ki a garágygát is.

Az 1970–1980-as években nem kellett már senkinek tüzelő gyanánt a venyige, mindenki kihordta a még megmaradt szőlőkől a legelőre, nagy halomba rakták, és úgy elégették.

¹⁸ A kapa két oldalát hidegvágóval levágták egyenesre. Faragtak bele akác- vagy nyárfából egy kb. 50 cm hosszúságú nyelet, s ezt jól beékelték a kiskapába, s utána az üllön kikalapálták. Későbbi időben már a kovácsra bízta elkészítését.

A *karózás*, a metszést követő munka volt. Álmosdon a szőlőt karó mellett nevelték. A szőlősgazdák rendszeres téli foglalatossága közé tartozott a szőlőkarók készítése.¹⁹

Tavasszal a karókat kiszállították a szőlőbe, a sorok végére rakták, s onnan hordták a szőlőtőkék mellé, majd *furkóval* vagy *kisbaltával* a földbe verték. A karót mindig úgy tették a tőke mellé, hogy a dűlőútról nézve a szőlő mögött legyen. Fontos volt a jó szemmérték. Ha a karó kiállt a sorból, kiigazították, mert a görbén haladó karósort csúnyának tartották. Azt mondták: „*Olyan, mit az ökörhugyozás.*” Öreg szőlőnél évente pótolták az elkorhadt, eltörött karókat. Régen éppen azért perzselték, a későbbi időkben pedig forró szurokba mártották a végüket, hogy a korhadást ezzel késleltessék, és hosszabb életűek legyenek.

Az utóbbi évtizedekben már nem karót, hanem betonoszlopokat állítanak a szőlők sorjába. Erre négy sor erős szálú drótot húznak ki. Már a betonoszlop öntésénél kijelölik a drót helyét, ahová befűzik később. Olyan megoldást is ismerünk, amikor a drótsorokat duplázzák, s ezek közé csak befűzik a szőlővesszőt, s nem kell kötözni, mert az erős kacsok kapaszkodnak. Előnye, hogy a nap és a permetlé jobban éri a fürtöket, de a jég is.



Szőlőkapálók

¹⁹ A gazdáknak volt közös erdőbirtokuk, ami után évente részesedést kaptak, valamint a szántóföldjeik végén lévő akácfa is biztosították évről évre a szerszámfának, karónak, tűzifának való. A hasábfát keresztvágó fűrészszel 180 cm hosszúságúra elfűrészelték, utána nagy- és kisbaltával, és vas- vagy faékkal a fát középen kettéhasították, majd ahogyan a fa engedte, további négy- és nyolc rétegbe. A hasítást mindig a fa szálirányába végezték. Az így nyert szálakat azután kisbaltával simára faragták. A vastagabbik végét kihegyezték és sorba-keresztbe, szellősen csomóba rakták, s egy esztendőig száradni hagyták, hogy ne görbüljenek el.

A szőlő nagyon munkaigényes növény. A munkák legnehezebbike a kapálás. A szőlőt évente legalább négyszer, de sokkal inkább ötször-hatszor kell kapálni.

Az év folyamán az első kapálást, a *nyitás* jelenti március végén, miután a föld fagya kieresztett. Nagy tömegű földet kell megmozgatni, a tőkék mellől a sorok közé *ormóba* húzni. Ezt a rendkívül nehéz fizikai munkát, aki csak tehette, napszámosokkal végeztette, hiszen egybeesett a többi tavaszi munkával is. Úgy mondták Álmosdon, „*az a szőlő van jól kinyitva, melyiknek az ormója elvágja a szarka farkát*”, mert az ormó hegyesre volt húzva a két sor között. Vigyázni kellett arra is, hogy nyitás közben a kapával a fiatal tőkét el ne vágják, meg ne sértsék, de arra is, hogy föld ne maradjon rajtuk. Nyitáshoz a kereskedelemben is kapható, kisebb méretű szív alakú kapát használtak, a nyelét házilag készítették nyárfából, mert az könnyebb volt, mint az akác.

A második kapálás a metszés, karózás és első kötözés után: a *bevágás*. Erre a májusi fagyosszentek elmúltával került sor. Bevágáskor a szőlő sorja közti magas ormót széthúzták úgy, hogy egy szinten legyen a sor szintjével. Erre azért volt szükség, hogy permetezéskor, kötözéskor könnyen lehessen járni, másrészt pedig a tőkét védelmezte a forró nyári melegtől, a kiszáradástól. Ilyenkor különösen vigyázni kellett a könnyen letörő friss hajtásokra. Ezért ekkor is a kisebb szív alakú kapát használták.

A harmadik kapálásra a júniusi esőzések után került sor, az ekkorra elburjánzó gyomok miatt. Ezt *nyesővel* végezték, amit valamelyik kováccsal készítették elhasznált keresztvágó fűrészlapból.²⁰ Szaporán, könnyen lehetett vele haladni, mert csak nyesni kellett vele, mint neve is mutatja. Ha túlságosan megnőtt a gaz, akkor viszont nem lehetett vele dolgozni, mert elcsúszott a dudva tetején, de nem vágta ki. Pedig a nagyon gazos szőlő gazdáját megszólták: „*Na, kié ez a szőlő? Hát koma nem a tiéd ez, hanem a gazé!*”, „*Lusta ember, nem szeret dolgozni*”, „*Feliült Laci a hátára!*”, „*Ennek egy állapotban van a szőlője, mint a Samu nadrágja, ami sose készül el.*”

A sovány szőlő, amit nem trágyáztak, *lassan dolgozott*, vagyis késve hozott hajtást, arra azt mondták „*Nem hajtott ki, na, majd kihajt a csürhére.*”

Kánikula után, ha megint gazos lett a szőlő, néha ismét *megnyesték*.

Augusztus legvégén, szeptember elején azonban biztosan. Ezt a kapálást úgy mondták, *lágyszemre bevágják*. Ilyenkor a földet a sorja közé húzzák a tőke alól, hogy a lecsüngő fürtök ne feküdjenek fel a földre. Minden sor között gondosan kigereblyéztek tisztára, hogy a gyomok ne maradjanak benne, mert ha tolvaj járt benne, az a gazra

²⁰ A nyeső, egy 25-30 cm hosszú és tíz-tizenöt cm szélességű vaslap, hozzáferrasztva a vállrész, és nyaki rész, házilag készült kapanyéllal.

lépkedett, hogy ne látsszon meg a lábnyoma. Egyébként a hegyközségi rendtartás előírta, hogy a más szőlőjében járkalni gyümölcs- és szőlőérés idején nem szabad.

A szőlő utolsó kapálása a *fedés*. Általában november első felében végezték. Éppen olyan nehéz munka, mint a nyitás, hiszen a szőlőtőkék tövéhez nagy mennyiségű földet kell húzni. Régen ezt a munkát is, akár a nyitást a nagyobb gazdák napszámosokkal végeztették.

Az utóbbi évtizedekben, akinek még megmaradt a szőlője a faluban, a nyitást ekekapával végeztette. Egy lovat fogtak az ekekapába. A fedéssel ellentétben az ekevasat kifelé fordítják, és így leszántják a szőlősorról a földet. A sorok között is egy kerüléssel szintén meghúzták, a talaját fellazítva. A fedést is mindenki ekekapával végzi, mert a földet a tőkére takarja az ekevas. Kézi kapával pedig még utána igazítják. A hideg-elfagyás ellen az igazi védelmet a földdel való takarással biztosítják, ezt kézi kapával végzik. Tavasszal, amikor kezd az idő melegedni, ezeket a szálvesszőket még a nyitás előtt *felhúzzák*, mert a melegtől *kipállik*, befülled.

A beállott szőlőt tavasztól ősziig négy-öt alkalommal kötözték. A *kötés*, *kötözés* elsősorban női munka volt, de gyermekeket és nagyobb szőlőbirtokon, napszámosokat is igénybe vettek erre. Kötöző anyagként régen tavasszal vagy ősszel kivágott akác- vagy nyárfa fehér kérgét használták. A fáról a külső kérgét lehántották, s az alatta lévő fehér hancsát éles késsel lekaparták, lehúzták, majd laskára felhasogatták. Az így nyert fél centiméteres széles csíkokat egy rúdon megszáritották, s kötegekbe kötve, a padláson száraz, szellős helyen tartották. Kötözés előtt egy dézsában hideg vízben áztatták. Készítettek durva szőszből font *kenderfonalat* is a szőlőkötözéshez. Hurokkötést alkalmaztak, mert ez nem bomlott ki. A rafia nagyon drága volt, ezért csak a gazdagok használták Álmosdon a második világháború előtt. Paraszti gazdaságban rafiát csak oltás, szemzés alkalmával használtak. Az első *kötést* májusban a karózás befejezése után végezték. Ez gyorsan haladt. A második kötözés június elején vált szükségessé. A hajtások ekkor már gyakran elérték a karó tetejét. A gyenge, friss hajtásokkal óvatosan kellett bánni, nehogy letörjék azokat. A Medárd utáni esőzések idején gyorsan burjánzik a növény. A harmadik, negyedik *kötés* után a karó hegyén túlnőtt a szőlő, de tetejét nem vágták le, ez védte a jégveréstől és a forró napsütéstől. A nagy kánikula után *tetejezték* és *kacsolták*. Ilyenkor a karó fölé növény hajtásokat egyenlő magasságban elvágják, a *kacsokat* is eltávolították, s alul a kötéseket kibontották, hogy a nap jobban érje a fürtöket. Később már alig volt szükség kötözésre, inkább a nyári viharok alkalmával a kibomlott kötéseket kellett pótolni, kiigazítani, a kiálló hajtásokat lenyesni.

A kötözést, kacsozást a permetezés előtt végezték.

A szőlő *permetezése* Álmosdon, mint a vidék többi szőlőskertjében a korabeli gazdasági szakpropaganda, a diószegi vincellér iskolában tanult gazdák, tanítók hatására terjedt el. A XIX. század végén megjelent peronoszpóra²¹ elleni védekezésre, a mésszel közömbösített rézgalic oldatot, az úgynevezett *bordói lét* használták.

Dr. Miskolczy Imre korszerű álmosdi szőlőbirtokán alkalmazott vincellér egyik legfontosabb feladataként jelölte meg már 1893-ban a szőlő permetezését: „*köteles különösen a peronoszpóra elleni védekezéseket, permetezéseket legnagyobb gonddal saját maga teljesíteni.*”²²

Az 1899-ben a törvényhatóság által is jóváhagyott *álmosdi hegyközség rendtartása*²³ már komoly teret szentelt, és kidolgozott elképzeléseket tartalmazott a „*szőlő penész – szőlő ragya peronosphora vitikola elleni védekezés módjainak megállapítására*”. A legcélravezetőbbnek azt látták, ha a hegyközség a védekezéshez szükséges permetezőgépeket a hegyközség területének megfelelő számban (legalább minden tíz katasztrális holdra egy gépet) megvásárolja, s hozzá a megfelelő mennyiségű védekezési anyagot is előre beszerzi, és készenlétben tartja. Így a hegyközségi tagoknak használatra átengedhetik előre meghatározott díj fejében a gépeket, s megfelelő árért a védekezési anyagot is. A betegség terjedésének megakadályozására pedig megpermeteztetik azok szőlőjét, akik kellő időben elmulasztják a védekezést, s a költségeket behajtják rajtuk. A hegyközség létrehozásának egyik fő céljaként már eleve a peronoszpóra és más szőlőbetegségek elleni közös védekezést határozták meg.

Az álmosdi hegyközség jegyzőkönyveinek, s más idevonatkozó dokumentumainak hiányában nincsenek ismereteink arra vonatkozóan, hogy ezek az elképzelések hogyan valósultak meg. A legidősebbek nagyszüleiktől még hallották, hogy régen, akinek csak kisebb szőlőterülete volt, kezdetben vödörkből kis seprűvel csapkodta a permetlevet a szőlőre. Hallomásból tudták azt is, hogy az 1900-as évek elején az álmosdi hegyközségnek már volt permetezőgépe is, és ezt megfelelő díjazás ellenében kölcsönözték azoknak, akiknek nem volt.

Az itt élő emberek emlékezete szerint bordói lével, *kikküvel* permetezték a szőlőt a *perenezspóra* ellen. A szőlőskerti kutak mellett minden szőlősgazdának volt egy kb. 200 literes fakádja. Ebben egész nyáron víz állott. Permetezés alkalmával, kora reggel

²¹ A *peronoszpóra* 1884-ben lépett fel először Magyarországon. Pusztítása ekkor még nem volt nagymértékű. Néhány évi lappangás után azonban, 1891-ben olyan clemi erővel lepte meg a szőlőket, hogy az évi termésnek több mint a fele elpusztult. Ezt a betegséget a szőlősgazdák elcinte múltó természeti csapásnak tekintették. A kisparaszti birtokon csak 1896-tól indult meg ellene a permetezés, amikor rendeletileg tették kötelezővé. Vö.: ÉGETŐ Melinda: Szőlőművelés és borászat. In: Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Budapest, 2001. 569.

²² Bihari Múzeum, Leltári száma: IV. 75. 288.

²³ Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV.B.411.1.

egy régi harisnyaszárba kimérték a rézgálicot, melyet *kikkúnek* mondanak, s összekötve egy karóra erősítve, keresztüldugták a dézsa fülén. A kádban lévő vízbe lógatták mindaddig, míg *elázott*, vagyis feloldódott. Általában *fröstök*re ez megtörtént, s utána oltott meszet kevertek bele. A permetezőszer megfelelő sűrűségét úgy állapították meg, hogy az ujjukat belemártották, és ha azon egy nagy csepp megmaradt, akkor nem kellett több meszet beletenni, vagy pedig próbaként, egy-két tö szőlőt megpermeteztek vele, s a permetlé csurgása is jelezte.

Évente az első permetezéskor félszázalékos oldatot készítettek, vagyis 100 liter vízhez fél kg rézgálicot adtak, majd minden következő permetezésnél fél százalékkal emelték arányát. Az utolsó permetezés alkalmával már 2%-os rézgálicoldatot használtak. Oltott mészből kb. ugyanilyen arányban tettek bele. Minden sort két oldalról permeteztek meg, nagy gondot fordítva arra, hogy a permetlé a levelek alját és a fürtöket is érje.

Permetezés után a permetezőgépet kimosták, kezüket a rácsurgott bordói létől *vadsóskával*, *vadparéval*, *fücsomóval* jól megdörzsölték, megtisztították, de a borecet is hatékony volt. Permetezéskor, elhasználódott ruhát, kalapot használtak. Ezeket a pajtában tartották.

Ha a permetezőgép elromlott, kisebb hibáját ki tudták javítani, de szerkezetét nem ismerték, nagyobb hibáját gépésszel javították.

A permetezést napfényes időben végezték, hogy könnyebben beszáradjon, s nehogy rájöjjön az eső és lemossa, mert akkor meg kellett ismételni. De vigyázni kellett arra is, hogy ne süssön nagyon melegen a nap, mert akkor megperzselték a szőlőt, s a komák ugratták is az ilyen gazdát: „*Mi van, komám, perzseltél, eltívesztetted az időt?*” (Utalva arra, hogy a disznót szokták perzselni, de nem nyáron, hanem télen van annak az ideje.)

A szép permetezés, a jól eltalált szín (vagyis rézgálic-mész-víz arány) büszkesége volt a szőlősgazdának. De az, aki kevés hozzáértéssel végezte ezt az igen fontos munkát, azt kicsúfolták: „*Na, mi van, komám, meszeltél, meszeltél?*”

Lisztharmat ellen kénporoztak (rézkénporral való beszórás). Erre a célra egy fűjtatószerű eszközt alkalmaztak. Akinek ilyen nem volt, az egy harisnyából szórta ki. A kénport készen vásárolták, és hajnalban, amikor még harmatos volt a szőlő, akkor szórták ki, hogy a levelekre rátapadjon.

Az utóbbi évtizedekben már a boltokban forgalmazott, könnyen kezelhető réztartalmú szerekkel permeteznek. A keverési arány, használati utasítás minden permetezőszernél fel van tüntetve. Ehhez adagolják a lombtrágyát és a rovarölő

szereket. Ezeket a bordói lével nem vegyítik. Többen az utolsó két permetezést a hagyományos módon, maguk által készített bordói lével végzik, azért mert ezt nem mossa le olyan könnyen az eső, másrészt a mész miatt jobban tapad a levélhez.

A jó szőlősgazda 3-4 évenként megtrágyázta szőlőjét. Csak istállótrágyát használtak. Téli székérrel kihordták a szőlősor végébe, ott halomba rakták, majd saroglyával a szőlősorokba hordták és szétterítették. A téli időt azért tartották jónak a trágyázásra, mert így a hólével a trágya leve is belefolyt a földbe. A saroglyát házilag készítették. Két hosszú rúdra, középen egy méter szélességben deszkákat szegeztek úgy, hogy a rudakat mindkét végén egy-egy ember meg tudja fogni.

Újabbán már nemcsak szerves trágyát, hanem műtrágyát is használnak. Az istállótrágyát nem kézi erővel, saroglyával hordják, a szőlősorokba, hanem az 1970-es években a kovácsok által erre a célra készített kb. 2 méter hosszú, egy méter szélességű „vasdobozban”. Ennek kereke nincs, de a havas, fagyott földön jól csúszik. Csatlakozik hozzá egy hámfá, amelyre a befogott ló istrángját hurkolják, és felhúztatják a szőlősorok közé. Ott kiborítják és a sorok közé vasvillával szétterítik.

A szőlő *nyitása* előtt kálisóval, *bevágás* előtt pedig pétisóval szórják meg a sorok földjét.

Ha hozzáértéssel, gondosan végezték a szőlőbeli munkákat és az időjárás is kedvezett, a jól megtrágyázott szőlő bő termést hozott.

Az időjárás azonban nem volt mindig kegyes. Álmosdon a református templomban minden év augusztus hónap közepe táján könyörgést tartottak a jégeső és az elemi csapások ellen, mert általában ebben az időben következett be a jégverés. 1948-ban és az 1950-es évek elején augusztus 20-án a teljes szőlőtermést elpusztította a jég. *„Az idesapámtul hallottam még kölyök koromba, hogy mikor nagy idő jött fel, hát fíltették a termist és harangoztak, hogy az a sűrű felhő elvonuljon. Harang az a szőlőbe nem vót, csak a faluba, ott harangoztak. Amikor meg az idő elvonult, a következő vasárnap a templomba a pap, meg mindenki, aki ott vót, hát imádkozott, hogy az elemi károktul megszabadultunk.”*²⁴

Ha időnként feltornyosult is a munka szőlőben, a vasárnapot megtartották. A határban nem dolgoztak, de nem is volt szabad. Ünneprontásnak számított, ha valaki ekkor kapált, kötözött vagy bármi hasonlót csinált. Reggel megetették a jószágot, utána templomba mentenk, délután pihentek. *„Dógozni nem vót szabad se vasárnap, se ünnepnap, mert aki dógozott, azt a kerülő bejelentette a hegybírónak, a meg a hegy*

²⁴ 1988-ban, az akkor 82 éves Bihari József egykori szőlősgazda vallomását lejegyezte: Lengyel Sándorné. – Déri Múzeum Néprajzi Adattára. Leltári száma: DMNA 2288/88. Bihar József édesapjának nagyon híres szőlőgazdasága volt Álmosdon, melyet ő örökölt. Később cladta, és a Nagyludasi kertben telepített 4 kat. hold-at. Miután gyermeke nem volt, aki segíthetett volna a művelésében, idős korában cladta a tsz-nek.

elnökinek, osztán mikor kerülőválasztáskor a legtöbben vótunk, ott mindenki füle hallatára felolvasták, megszigyenítettik. Píntz nem kellett fizetni, elíg büntetés vót ez így is."²⁵

Kisebb parcella esetén a munkaerő kitelt a családból. A nehezebb munkákat a család férfi tagjai végezték. A nők és a gyerekek kötözés, kacsolás, szüret idején dolgoztak többnyire a szőlőben.

A munkák zömét kisebb szőlőskertekben, többnyire a mezei munkában kevésbé lekötött öregek végezték. A kora reggeli órákban csoportosan ballagtak a legutóbbi időkben is a szőlőskertek felé.

A szőlőben, ha már két-három ember együtt dolgozott, munkájukat összehangolták. Lehetőleg egymás mellett, egymás után haladtak, de igyekeztek, hogy le ne maradjanak, mert a lemaradót kicsúfolták: „*Na tán visszafordultál, te vagy elől, ha megfordulunk.*”, „*Itt a vége, igyekezz!*”, „*Felült Laci a válladra!*”, „*Nehéz Lacit cipelni!*”.

Ha többen dolgoztak együtt, mint szőlőkötözéskor, szüreteléskor, akkor dalolgtak is.

Ebéd idején a szőlőbeli szomszédok is rendszerint összejöttek. Tavasszal, nyáron gyakran főztek bográcsban, és ha a szomszédjuk éppen nem főzött, megkínálták egy-egy tányér lebbencsel, slambuccal. Gyakran szalonnát sütöttek, ilyenkor a szomszédok hoztak magukkal egy-két darab fát, a sütni való szalonnát és kenyeret, elbeszélgettek, jobban esett az ennivaló is.

Napszámosokat csak ritkán, a nehezebb munkákra vettek fel, s azok, akiknek nagyobb szőlőterületük volt. A napszámosok a nap leszálltakor mindig elhagyták a szőlőskertet. Megkapták a bérüket egy-két pohár bor kíséretében, és hazamentek. Nem volt szokás, hogy a napszámosok a szőlőben maradjanak éjszakára. Amikor azonban Álmosról a kb. 10 kilométerre levő Kágyi hegyre mentek napszámba, akkor hetekig távol voltak. Ilyenkor egész hétre való élelmet vittek magukkal. A Szilágyi, Gombos, Krasznai családokat említették, hogy dolgozni jártak a Kágyi hegyre. A román határ túloldalán lévő településre az *erdélyi bevonulás* utáni néhány esztendőben jártak át.

Szüretkor volt igazán népes a szőlőskert. Ehhez segítséget is hívtak, hogy gyorsan elvégezzék a munkát. A leszüretelt szőlőt ott helyben darálták, préselték, volt, aki hazahozta a faluba és itthon dolgozta fel.

A pajtában is csak ősszel, a szüret táján tartózkodtak folyamatosan. Ilyenkor a család valamelyik idősebb férfi tagja kiköltözött a pajtába és ott töltötte az éjszakát.

²⁵ Nagy Balázs szőlősgazda visszaemlékezése szerint. 1988-ban, az akkor 81 éves, egy kat. hold 2 vékás szőlőjét, az álmosdi Bocskai-kertben még maga művelő, permetező Nagy Balázs álmosdi szőlősgazda vallomását lejegyezte: Lengyel Sándorné. – Déri Múzeum Néprajzi Adattára. Leltári száma: DMNA 2288/88. 32.

A többiek csak akkor húzódtak a pajtába, fedél alá, ha esett az eső, és ilyenkor nem a szabadban, hanem a pajtában főztek.

Szüret

A szüret idejét a hegyközség határozta meg. A szüreti előkészületek már hetekkel előtte elkezdődtek. A borházból, ahol a hordók üresen álltak, előszedték a szüretelő edényeket, a kádat, a puttonyt, hordókat, prést, darálót, kármentőt, és más faedényeket. A kádakon és a hordókon meghúzták az abroncsokat, a kút közelében létrára vagy ászokszerű fára rakták az edényeket, a katlanban lévő üstben vizet forraltak az edények kiforrzására. Ha valamelyik edényen nyílást észleltek, azt gyékényszállal *behúzták*, tömítették, a hibás dongákat a pintérrel kicseréltették. A dohos, penészes hordókat, ha volt ilyen, a pintérekkel szétszedették, az a dongákat legyalulta, kiégette és azután összerakta. Ha kevésbé volt dohos, akkor az ilyen hordóba frissen oltott forró meszet öntöttek, ez elpusztította a gombákat.

Ha egészségesnek találták és nem folyt, következett a forrázás. A hordóba forró vizet öntöttek, abba szódát tettek és bedugták. A gőz a nyíláson sisteregni kezdett. A hordót előre-háta döngették, forgatták és a vizet napokig benne hagyták. Ha szükséges volt, többször is forrázták, utána hideg vízzel kiöblítették.

A régi hordókban, ha a borkő lerakódott, azt úgy távolították el, hogy a hordóba láncot csüngetve, forgatták.



Szüreti előkészület Székelyhidi Béla református tiszteletes szőlőspajtája előtt

Régen a szüret idejét a szőlőéréstől tették függővé. A hegyelnök összehívta a hegybírókat, esküdteket, akiknek maguknak is volt szőlőterületük, és megbeszélték a *kis-* és *nagyszüret* idejét. A kisbíróval kidoboltatták, hogy a szüret mikor kezdődik és mennyi ideig tart. Ezeken a napokon engedélyezték a szekérral való behajtást a szőlőskertekbe, mert ez tiltva volt július végétől a kisszüretig, kisszüret utáni időtől a nagyszüretig.

A *kisszüret* ideje szeptember közepén, a *nagyszüret* ideje október közepén volt. Ilyenkor nagy volt a vigasság a szőlőhegyen, nagyszüretre már javában forrt a *murci*, az első szüretelésből készített bor.

„*Bü szüretet, nagy csizmát!*” – kiáltották egymásnak az emberek tréfásan. Utalásként arra, ha szüretkor esik az eső, szaporodik a bor.

A szüretet megelőző napokon a gazdaasszony kacsát, tyúkot vágott, kalácsot süttött. Nagyszüret idején a szőlősgazda egy süldőt levágott. Nagy volt az előkészület. Meghívták a szüretelőket, általában azokat, akik az év folyamán napszámban segítettek a szőlőmunkában, s természetesen a rokonokat, szomszédokat, komákat stb. Ezek voltak a szőlőszedők, akik egy-egy vederral, konyhakéssel jöttek. Megreggeliztek: szalonnát, tepertőt, kalácsot ettek és mindegyiket bort itták. A szekérre felpakolták a szüretelőedényeket, a kádat, a puttonyt és minden szükséges edényt. Az apróbb gyermekeket a kádba rakták, akik vígan énekelgetve ugrándoztak a kádban. A gazdaasszony is felpakolta az ebédhez szükséges húst, kalácsot, üstöt a főzéshez. Mikor minden együtt volt, megindult a menet. A felnőttek gyalogosan, a gyermekhad a szekéren. Megérkezéskor a gazda elrendezte a szükséges edényeket, kijelölte a legerősebb legényt a puttony hordására, és azt, hogy hol, melyik végén kezdődjék a szőlőszedés.

Az álmosdi öregek ma is meghatódva emlékeznek a régi idők szüreti ünnepeire, mert nagy ünnep volt az akkor élő emberek számára. Mielőtt munkához láttak volna, az első sor végében kalaplevéve állt a gazda, és imádkozott, hálát mondtak Istennek, mert hitte, ha áldás nincs a munkán nem sokat ér az, mert „*Emberé a munka, Istené az áldás*”.

Ha a kinti pincében is tartották a bort, akkor a szedést a szőlő darálása és préselése követte. A présből kicsurgó mustot kármentőben fogták fel és lihun keresztül öntötték a hordókba.

A gazdasszony is kijelölte a legöregebbek közül a szakácsasszonyt, aki a pajta környékén felállított katlanban szabad tűzön, nagy bográcsban vagy üstben főzte meg a gulyáslevest. Ez volt az ebéd, és utána diós és mákos kalács. A pajta előtti téren nagy, hosszú asztalnál, az ácsolt lócán helyezkedtek el a szüretelők ebédkor.

Este tyúkhúsleves csigatésztával, sült kacsahús, rucás kása és aranygaluska volt.

Ha a szőlőt hazahordták, és itthon a háznál préselték ki, akkor vacsora előtt azt ledarálták, s a jószágokat mindenki megetette, és így késő este ültek a vacsorához.

A régiiek nagy vigasság közepette szüreteltek még a második világháború előtt. A cigányok hegedűvel felszerelve elindultak a szőlőskertekbe, s ahol sok fiatal legény, leány volt együtt, ott egész nap muzsikáltak és énekeltek a szüretelők, sőt még este is nótaszóval, cigánytól kísérve tértek haza, néha tánra is perdültek.

A kisszüret ideje régen általában 2 napig tartott, a nagyszüret 3-4 vagy ha jó termés volt, akkor egy hétig is. Utána elindulhattak a *tallózók*, a nagyon szegények, az elmaradozott szőlőfürtöket kiskosarukba szedték, s hazavitték. Ez engedélyezett volt szüret után.

A szüretet követően kezdték meg a préselést. Előbb a fehér szőlőt, utána az oportót, nagyszüret után az otellót. Azért préseltek ilyen sorrendben, hogy a piros must ne színeze el a fehéret.

Erre a célra külön hordókat is tartottak, s évről évre a mustot mindig ezekbe a krétával megjelölt hordókba szűrték, így nyertek tiszta bort.

Préselés után a *törköt* (törkölyt) felmorzsolták, kádakba taposták, s tetejére szőlőleveleket raktak, erre tenyérnyi vastagon agyagot és hagyták kiforni. Ebből főzték a törkölypálinkát. A törköly közé köménymagot szórtak. Ez elvette a törköly szagát, s a köménymag jó, sima ízt adott a pálinkának.

1967-ig Álmosdon is volt szeszfőzde a Kisludasi kertben. Egy-két hónap kivételével állandóan üzemelt. Fenntartásáról a községi tanács gondoskodott. 1967-ben a tsz vette át üzemeltetésre. Jelenleg Bagamérban a termelészövetkezet kezelésében üzemel, és a szomszédos Kokad községben is jó pálinkát főznek.

Szüreti felvonulás – szüreti bál

Amikor a szüret befejeződött, utána egy-két hét múlva szüreti felvonulást és bált tartottak Álmosdon. A XIX. század végén, a nagy filoxérajárványt követően, ország-szerte sokfelé, egységes, egységesített, hasonló jellegű mulatságok, felvonulások terjedtek el. Ennek oka egy miniszteri rendelet, mely a szőlőtermelési kedv, a szőlő iránti érdeklődés felkeltésével, a szőlőtermelés egységesítése irányába mutató szabályozásával, az alföldi nagy szőlőtelepítéseket követően (alföldi homoki szőlők), az addig bizonyos területeken hiányzó szőlőművelés miatt, a hozzákapcsolódó ünnepi szokásokkal sem rendelkező új bortermelő vidékek számára mintegy forgatókönyv szerű ajánlással élt. S kisebb-nagyobb módosulással ez vette át a helyét – kevés

kivételtől eltekintve –, még a nagyhírű történelmi borvidékek korábbi szüreti, szürethez kapcsolódó ünnepi szokásainak is. Sőt az ország számos olyan helyén is nagy népszerűségnek örvendtek, ahol még szőlőművelés sem folyt. A két világháború között a stilizált „magyar ruha” szerepe megnő, s szinte elmaradhatatlanná válik a csősz párok esetében.

Az 1930-as években a helyi Levente Egyesület²⁶ volt a szervezője az egyik emlékezetes szüreti bálnak és felvonulásnak Álmosdon. Felkérték azokat a leventéket, akik családjának szőlője volt és még nem töltötték be a 18. életévüket, hogy válasszanak magukhoz illő párt a 16 éven aluli, szőlősgazdák leányai közül és öltözzenek fel csőszlegénynek, csőszlányoknak, *magyar ruhába*. A legények általában azt a leányt választották és kérték fel párjuknak, akiket már kiszemeltek maguknak, vagy a szülők kinéztek fiúknak, mint jövődöbéli társat. S az esetek nagy többségében valóban házasság is lett belőle. Tehát az ifjak társadalmi helyzetüknek megfelelő helyen kopogtattak. Hiszen abban az időben a szív szavát megelőzve, a társadalmi, vagyoni helyzetben elfoglalt hely, s a szülők beleegyezése volt a döntő a párválasztás során. A szüreti bál, a szüreti felvonulás előkészítése jó alkalom volt arra, hogy a párok jobban megismerjék egymást. Először a kiszemelt lányt kérdezte meg a fiú, hogy lenne-e a párja csőszlányként a szüreti mulatságon. Utána a lányt *elkérezttette* szüleitől, mert ahhoz hogy valaki ezt vállalni tudja, a szülői beleegyezésen túl, anyagiak is szükségeltettek. A *paraszi díszmagyar ruha*²⁷ elkészítése elég költséges volt.

A szüreti bál vasárnap este kezdődött. Előző napon feldíszítették a báltermet. A mennyezetre zsinórokat húztak, és arra szőlőfürtöket aggattak. Középen volt a fődísz, egy nagy görögdinnye behálózva, azon koronaszzerűen, gyümölcsből font dísz, benne elrejtve egy üveg tömény ital, és édesség.

Vasárnap ebéd után került sor a szüreti felvonulásra. A menet élén a *lovas legények* haladtak, saját lovaikon, paraszi díszmagyar ruhában. Hatan-nyolcan voltak. Őket

²⁶ Az 1921-ben kihirdetett 53. tc. alapján a 12–21 éves fiúk részére kötelező jelleggel létrehozták valamennyi településen az ifjúság félkatonai szervezetét, miután a trianoni békeszerződés (1920) megtiltotta Magyarországon az általános hadkötelezettségen alapuló hadsereg fenntartását. A közösségi kapcsolatok ápolásának színterei is voltak a Levente Egyesületek.

²⁷ A paraszi díszmagyar viselet a lányoknál: fehér batiszt anyagból készült blúz, húzott bő újjal, fodros nyakkal; piros bársony, vagy szatén anyagból varrott, zsinórral díszített és fűzött mellény; hozzá finom gyolcsból szabott, dúsan ráncolt, térdig érő, alján három sor keskeny nemzeti színű szalaggal díszített szoknya, fehér patnharisnya; fekete lakkcipő; magyaros párta.

A legényeknél: fekete kalap, nemzetiszín szalaggal, mellette árvalányhaj; fehér gyolcsing, bő újjal, rojtos kézelővel; fekete lábri (mellény), ezüstsínű ptykéekkel, zsinórral; fehér gyolcsbatya, bő szára gazdagon ráncba szedve; háromszögbe hajtott piros delinkendő, oldalt a gatyakorcba begyűrve. (a kendőt a csőszlány adta a vele együtt paraszi díszmagyarba öltözött csőszlegénynek); sarkantyús bokszecsizma; és egy fokos, rajta nemzetiszín szalag, néhány szál virággal.

a *kisbíró* követte, erőteljes dobpergéssel. Minden utcasarkon hangosan felolvasta humoros hirdetési szövegét, folyton formálva, alakítva, a kíváncsiskodók seregére vagy az ott lakókra aktualizálva. (A hirdetés szövegét lásd alább.) A kisbíró a mókacsinálók követték, a *drótos és felesége*, meg egy kormos *cigánykovács*. Utánozták az akkori időben házaló drótostótokat és hangosan kiabálták: „*Van-e valami lyuk a fazékon vagy cseréptálon gazdaasszonyom, itt vagyok és megfótozom.*” Bementek a házakhoz is, ott megkopogtatták a falon függő cserépedényeket, egyet-kettőt le is akasztottak, hogy viszik és megdrótozzák. A cigánykovács patkolószeget árult, meg elhúzta a gazduram nótáját egy pohár borért. Utánuk következtek a *csősz párok* népdalokat énekelve, majd hangos muzikaszóval a *cigányzenekar*. A kisbíró hirdetése után a csősz párok minden alkalommal *csárdást* táncoltak. A menetet egy *ökrös szekér* zárta, ezen boroshordók és sok *szüreti népség*. Egy férfi a saroglyán állt, és egy kishordóból lopóból kínálta a bort a báméskodóknak. Így vonultak végig Álmosd utcáin. Estefelé, a csürhe-csorda hajtás idejére a felvonulás véget ért.

Ki-ki hazatért, hogy aztán este 8 óra körül vigadjon tovább a bálteremben. A csőszlegények hazakísérték párjukat, s a lány szülei ott tartották vacsorára, majd utána ismét együtt, de már a lány anyjának kíséretében visszamentek a bálterembe.²⁸

A csősz párok – nevüknek megfelelő – igazi feladata a bálban kezdődött, meg kellett fogniuk a báltermet díszítő szőlőt dézsmáló tolvajokat. A bíró elé vezették a bűnösöket, s az tréfásan kiróta a pénzbírságot. Hajnalra, a bál végére, minden szőlőt ellopkodtak. Éjfélkor elérvezették a mennyezet közepén lógó díszes gyümölcs „koronát”. Valamelyik módosabb csőszlegény vette meg a párjának, s így az a lány lett a *báلكirálynő*. Ez csak egy jelképes dicsőség volt, ezért semmiféle jutalom nem járt. A szüreti felvonulás és bál napjainkban is évről évre megrendezésre kerül Álmosdon, módosult formában bár, de jelentős színfoltjaként a település közösségi életének.

A kisbíró hirdetési szövege a szüreti felvonuláson²⁹

Az egykori kisbírói hirdetmények mintájára, humoros formába öntött közlendők megírásakor a szerző minden bizonnyal felhasználta egykori személyes élményeit, tapasztalatait is, melyeket aktualizált. Szövegének egy része mindenképpen 1975 után írható, miután az álmosdi Táncsics és a bagaméri Búzakalász Tsz egyesült. Az így létrejött tsz neve: Búzakalász Mezőgazdasági Termelőszövetkezet lett, székhelye pedig Álmosd.

²⁸ A lányok nem járhattak abban az időben egyedül bálba. Édesanyjuk, vagy keresztanyjuk kísérte el őket. A bál ideje alatt, a terem szélén ültek, figyelték a fiatalokat, s beszélgettek asszonytársaikkal.

²⁹ A kisbíró hirdetési szövegét Lengyel Sándorné: Szőlőshegyek és szőlőskertek hagyományos igazgatása és rendje című, a Hajdú-Bihar Megyei Önkéntes Néprajzi és Népryelvi Gyűjtőpályázatra beadott munkájából idézem. - Déri Múzeum Néprajzi Adattára. Leltári száma: DMNA 2288/88.

Közhírré tétetik!

Először: Felhívja a Búzakalász T Sz, a tagság és az előljáróság, a lakosság figyelmét, hogy a mai napon megkezdődött a szüreti mulatság.

Ez alkalommal a gazda nemcsak a tavalyi lopott holmiját mutatja be, hanem a falu két lábán járó bikáját, és minden szép nőcseléd szabad szemmel nézheti.

Továbbá: tudomására hozza az előljáróság a lakoságnak, hogy a bevándorolt nőket ki kell tiltani, mert helybeli van elég. Aki a törvényt nem tartja be, az szigorúan meg lesz büntetve.

Másodszor: Értesítjük a lakoságot, hogy azt írták a tegnapi lapok, hogy ilyen tájban félmeztelen mászkálnak az asszonyok közt a fiatalon felszentelt papok. Ezért ajánljuk, hogy mindenki a kapu alatt a kutya lyukát dugja be.

[Dobolás]

Harmadszor: Közhírré tétetik, hogy a szüreti mulatságon mindenkit szívesen látunk, fiatal, öreget, csak el ne lopják a szőlőmet. Kívánok minden gazdának bő termést, a szüretelőknék jó mulatást, hisz mindenkől lesz elég:

Tizenkét darab szüzlány lesz tiszta fehérben

Tizenkét darab 21 éves szüzlány tiszta feketében

Tizenkét darab 23 éves szüzlány tiszta pucéron

Tizenkét darab doktor lesz kirendelve, hogy akinek a nevetéstől kimegy az álla, legyen aki helyre tegye.

Ezek után kívánunk bort, búzát békességet, részeges embereknek sok szépasszony feleséget, a szépasszonyoknak meg minél több részeges férjet.

KÖZHÍRRÉ TÉTETIK!

Először értesíti Beregszász Sándor az álmosdi temetkezési vállalat megbízottja a lakosság azon tagjait, akik meghalni szándékoznak, hogy halálokat 8 nappal előbb jelentsék be, mert a koporsó méretét csak így tudja határidőn belül biztosítani.

Továbbá közhírré tétetik, hogy folyó hó 31-én Álmosdon a Kisgatyáüllet³⁰ végén forintoső lesz, akinek szüksége van rá, a helyszínen 2 fertályóráig ingyen és vámmentesen szedheti.

³⁰ Kisgatyáüllet = alakjáról kapta a nevét. Az egyébként Kokadi utcának nevezett Gatyáüllet vagy Gatyáület elnevezésű páros házszor, amelyből később már kettő is lett: a Kis-Gatyáület és Nagy-Gatyáület. utca.

Másodszor: Értesítjük a lakosságot, hogy Nagy Imre magánfodrász az újonnan megnyitott üzletében mindenféle frizuramunkát vállal. Fejkaparást és eltakarítást, nyír, borotvál, pisíltet, ondolál, ráfot húz, valamint tarsolyt ellenőriz. Ezt mind egynapos garanciával csinálja.

Harmadszor: Nagy Gábor ruhaszabó és szabogató mester átalakításokat, kifordításokat, agytisztítást, gombfelvarrást hét közepén és ünnepnapon is vállal, sőt olyan újítást is bevezetett, hogy ócska gatyafenékből vadonatúj tőrőszacskót csinál.

Negyedszer: Juhász Károly fuvaros, aki szállítja a szenet, eladott Kiss Józsefnek 2 hold földet. A napokban felszólította Kiss Józsefet, hogy a földet hordja el, mert a föld helyére szüksége van.

Ötödször: Szalai Gábor álmosdi lakos kocója 12 fejlett malacot hozott a világra. Szalai Gábor az elmúlt napokban a malacokat pofonverte, mert nem érik el a vályút. Ezért a községi elöljáróság az állatkínzások tekintetében pénzbírsággal sújtotta.

Hatodszor: Kiss László kerékgyártó, fűrő, forgácsoló másodállásban Nagy Farkas János kitüntetett mester, a legutóbbi kiállításon elismerő oklevelet kapott. A kiállításból megmaradt késztermékeket meg lehet vásárolni, pl: gyúróteknő, káposztareszelő, tejesfazék, fakanál, disznó vályú; minden vasárnap reggel az álmosdi piacon árusítja.

A szőlő és a bor az álmosdi népeletben

Álmosd homokos szőlőtalaján termett bor magas cukorfokú, de egy évnél tovább nem tárolható, mert – úgy mondják – *meglágyul*. Hozzájárul ehhez, hogy a pincék többsége nem elég mély, nem elég hideg. Az értékesítéssel ezért igyekezni kellett.

Ha a szőlőskerti pincében tartották a bort, onnan mindig csak a közvetlen fogyasztásra szánt mennyiséget vitték haza. Az emberek naponta megfordultak itt, nemcsak a szőlőbeli munka idején, hanem a mezei munkából hazafelé tartók is alkonyatkor gyakran megálltak a pince előtt egy-két pohár borra, de különösen ünnepnapokon, névnapokon, a társasági élet egyik színtere lett a pince. Asszonyoknak, lányoknak azonban tilos volt a pincézésben részt venni.

Ősszel, amikor a bor már kiforrt, hangos kiáltozással hívták egymást a szőlősgazdák: „Tyukodi héé!” Bihari Jóska héé! Nagy Balázs héé! A hangról mindenki tudta, hová menjen bort kóstolni.

Voltak úgynevezett *guggolós* borok is. Amikor a pincézök egymás borát kóstolgatták az olyan szőlősgazda ablaka előtt, akinek savanyú, rossz bora termett, a pajtája előtt guggolva mentek el, hogy a gazda be ne hívja őket. Igya meg ő maga a savanyú lőrését. Az ilyen rossz bort hívták *guggolós bornak*.

A legényeknek ritkán engedélyezték az öregek a pince látogatását, mert előfordult, hogy nem ismerve a mértéket, a részegségig leitták magukat. A legényes összejöveteleken gyakran közös kupából ittak „*bajusz szerint*”, kezdve a legöregebb legénnyel. Ez az ülés sorrendjét is meghatározta: a bajuszt viselők a főhelyen, a suhancok, a *peyhedző bajuszuik*, hátrébb foglaltak helyet. A suhancok meghívása azt jelentette, hogy ezzel felvették a legények sorába.

A bort ízlelgetve, a zamatát, színét mustrálgatva, kortyolgatva illet inni, nem pedig egyszerre felhajtani a pohárból. Nem illett az asztalnál előre kitölteni a bort. A vendég elé üres poharat tettek, s azt teleöntötték vagy félig, a vendég kívánsága szerint. De illetlen dolognak számított a kitöltött bort a pohárban hagyni, azt minden esetben a távozáskor a vendégnek illett teljes egészében meginni. S míg a férfiak kedvükre ihattak (bár a részeges embert nem nézték jó szemmel), a nőknek sem régen, sem a közelmúltban nem volt tanácsos a második pohár bor, vagy más ital kínálását elfogadni. Ennek megszegője részeges hírbe hozta magát.

A borkóstolgatásokhoz, a boriváshoz számtalan közszájon forgó történet kapcsolódik a Álmosdon.

„*Nagy szájú, hengegős kerülő vót az öreg Pellei Jóska. Ez ha a bort, vagy a pályinkát megkóstolta, megtudta mondani, hány fokos, a torkát akár meg is lehetett vóna számozni, úgy tudta a fokot. Eccer avval hengegett, hogy ű azt is meg tudya mondani, ha a venyige elíg, annak a pernyéjébül, hogy milyen fajta szőlőé vót. Mi meg összebesziltünk, és eccer kutyaszart tettünk a tűzre. Tudtuk, hogy mikor jön, akkorra elígettük.*

- *Na hát, ezt mondd meg Jóska, milyen fajta szőlőnek a vesszője vót?*

Nízi, nízi sokáig, eccer aszondja, – na hát ez biz, otellőé vót.

Lett is nagy kacagás, ugratás, ű meg szígyelte magát, osztán elkullogott.”³¹

Egy másik ilyen tréfás borkóstoláshoz fűződő történet:

„*Eccer a papot a guggolós borral kínálták meg.*

A tiszteletes úr kóstojja, kóstolgattya: – na, ez bor, ez bor! – mondogattya.

³¹ A történetet 1988-ban mesélte Lengyel Sándornának Nagy Balázs 81 éves álmosdi szőlőtulajdonos, akinek még a nagyapja is szőlősgazda volt - Wrábel Gyula 66 éves, családjának az *Öreg Szőlőkertben* volt 6 kat. hold szőlője – valamint Csige József 66 éves, Botos Károly 82 éves, Ármós Sándor 66 éves szőlőtulajdonos. Déri Múzeum Néprajzi Adattára. Leltári száma: DMNA 2288/88. 44.

Mikor elmegy, asszongya a komám, – te híjjuk meg eccer megint, oszt jó borral kínájjuk meg, lássuk ahho mit szól majd.

Na, meg is híjták megint. Issza-issza a tiszteletes úr, oszt nem szól semmit. Mán a negyedik pohárral is megitta, még akkor se szól semmit.

Akkor mán csak megkérdeztük tülle, hogy - ezt meg mír nem dícsiri a tiszteletes úr, a rosszat azt bezzeg dícsirte.

Ja, fiam annak muszáj vót mondogatni, hogy ez bor, ez bor, mer máskippen nem vette vóna bé a gyomrom.”

A bor az érmelléki emberek életében jelentős szerepet játszott, így az álmosdiakéban is. A rendszeres borivás mégis leginkább csak azokra volt jellemző, akiknek boruk termett. A szőlősgazdák ősszel és télen saját termésű boraikból naponta egy-két litert is megittak kora reggeltől estig. Akiknek nem termett bora, azok rendszerint a bortermelő gazdákhöz járogattak be, s különböző címen várták, hogy megkínálják őket. Általános szokás volt, hogy akihez vendég érkezett, borral kínálták. Bálok alkalmával a legények a kocsmában ittak, még ha szüleiknek otthon volt is boruk.



Borozgató legények



Borozgató álmosdi társaság

A családi ünnepek: lakodalom, keresztlő, de a halotti tor sem múlt el bor nélkül, akárcsak a közös munkák (házépítő kaláka, disznótor stb.), a névnapok társas összejöveteleiről nem is szólva.

Az egyházi életben is fontos, nélkülözhetetlen szerepe van a bornak. A református egyházi szertartás, az *úrvacsoraosztás* alkalmával a híveknek kiszolgáltatót *úrvacsorához (sákramentum)* szükséges kenyér és bor, akárcsak az ország más gyülekezeteiben, így Álmosdon is, a hívek önkéntes adományából került az úrasztalára. A gyülekezethez tartozó hívek rendszeresen éltek az úrvacsora szentségével. Az úrvacsoraosztás hagyományos alkalmaira a XIX. század első feléből fennmaradt adatok szerint³², Álmosd földesurai szolgáltatták a szükséges bort és kenyeret. Közöttük a XIX. században, 1841-ben bekövetkezett haláláig, Péchy Imre³³, Álmosd legtekintélyesebb földesura, a református egyház kimagasló világi tisztségeket betöltő tagja, a Tiszántúli Református Egyházkerület és a Debreceni Kollégium főgondnoka, minden esztendőben szerepel.

1809-ben „Az Úr Asztalához való kenyér és bor így adódott:”

Böjtre (február 19.) N. Csengery Móses Úr

Húsvétra (április 2.) T. Chernel Jakab Úr

Pünkösdre (május 21.) T. Csanádyné Asszony

Új Kenyérre (szeptember 3.) T. Péchy Imre Úr

Új Borra (november 19.) T. Csanády István Úr

Karácsonyra (december 25.) N. Balku Pálné Asszony

1823-ban: Böjtre (február 23.) T. Költsey Sámuel Úr

Húsvétra (március 30.) T. Sombory Imre Úr³⁴

Pünkösdre (május 18.) T. Csanády Ferenc Úr

Új Kenyérre (augusztus 24.) T. Halász Gáspár Úr

Új Borra (november 16.) Méltóságos Péchy Imre Úr

Karácsonyra (december 25.) Csanády József Úr

Napjainkban már megfogyatkoztak az egyházközség tagjai, de a hagyományos úrvacsoraosztási alkalmak maradtak a régiiek, s ezeken még most is önkéntes adományként kerül a bor és kenyér az úrasztalára. S bár egyre kevesebb szőlő birtokában, de november elején ma is az úrvacsora szentségével élve, adnak hálát Istennek az újbóli áldásáért, mint tették eleik.

³² Gondnoki Számadások Könyve I. Álmosdi Református Egyház

³³ Péchy Imre (1753–1841) életére, munkásságra vonatkozóan L. VAJDA Mária: Álmosd. *Száz magyar falu könyvesháza*. Budapest, 2002. 186–187.

³⁴ Sombory Imre (1784–1871) Az érmelléki járás főszolgabírája, majd az 1825–27 és 1830-as országgyűlés egyik bihari követe. L. VAJDA Mária, 2002. i. m. 187.

Úgy tartották, a bor számos betegségre jobb, mint a patikaszer. A régi öregektől hallották, hogy az 1800-as évek közepe táján, a kolerajárvány idején őseik éppen ezért sok forralt bort ittak, csípős csöves paprikával. A kolera leküzdésére szolgált, a hagyomány szerint abból az időből fennmaradt *kuruc pálinka* receptje is Álmosdon. Igaz ennek alapjául nem közvetlenül a bor szolgált, hanem a törkölyből főzött pálinka. Elkészítési módja a következő:

Bármilyen nagyságú üveget félig töltünk darált csípős paprikával. Erre ráöntjük a törkölyből főzött pálinkát, úgy, hogy az üveg tele legyen. Naponta, egyszer-kétszer felrázzuk és langyos, meleg helyen tartjuk, hogy jól megérjen. Használat előtt fel kell rázni, és reggelenként egy-egy kis pohárral meginni. Minél tovább érik az üvegben, annál jobb.

Meleg mézes bort ittak köhögés ellen. A náthás betegnek *kalapkirát* javallottak. E szerint igyon a beteg, náthás ember forralt, meleg bort, mézzel keverve, és addig igya, míg az ágya végére tett kalapból kettőt lát. Dunna alatt jól kiizzadva, meggyógyul.

A borból még a beteg állatoknak is jutott. A torokfájós, *pípolós* tyúkoknak a bor *seprűjét* adták víz helyett. Ha a kotló nem vállalta el a csirkéket, és azokat csipkedte, elverte magától, akkor az ilyen baromfiba egy borospohár bort öntöttek. Ettől a kotló alaposan elbódult, elaludt. Mire felébredt, elfelejtette idegenkedését, és teljesen megszélidülve, kotyogva hívta a csirkéket.

A szőlő és a bor a találós kérdésekben is tovább él. Bár a régi hagyományos életmód felbomlott, a közösségi alkalmak, ahol ezek hajdan gyakran elhangzottak, többnyire megszűntek, de jóízű disznótorok, névnapok, családi, baráti együttlétek során, vagy éppen kutatói faggatózásra még előbújnak az emlékezet bugyraiból, ékes bizonyítékeként az egykori álmosdi emberek nyelvi leleményének, tréfás kedvének, észjárásának.

Ki metszette meg a szőlőt legelőbb?

(A számar: Tőle látta Nőé apánk, hogy az a tőke, amit megrágott, jobban terem)

Dombon ülő Demeternek

Kint a lődörgője. Mi az?

(Szőlő)

Sok a szeme, mégse lát. Mi az?

(Szőlő)

Miért kapálják a szőlőt?

(A boráért)

Hol terem a jó bor?

(Héján belül, magján kívül)

Miért koccint az ivó ember?

(Hogy a fülének is jusson a jóból)

Milyen pohárba öntik a bort?

(Üresbe)

Mit csinál a bor az üvegbe?

(Nedvességet)

Kívül szőrös, belül nedves,

A legénynek igen kedves. Mi az?

(Csikóbőrös kulacs)

Mikor lesz a bor érmelléki?

(Ha a borral teli poharat az ütőerre szorítjuk)

Mária Vajda

DIE ÜBERLIEFERUNGEN DES WEINBAUS IN ÁLMOSD

Die Arbeit stellt auf der Grundlage von rezenten und verstreut vorkommenden historischen Erinnerungen die Weinanbauüberlieferungen von Álmosd vor, einer kleinadeligen Siedlung in der für das Komitat Bihar so charakteristischen Landschaftseinheit Érmellék.

Angaben zu Weingärten in Álmosd liegen schon aus dem Jahre 1692 vor. Diese konnten sich zwar weder in der Größe noch in der Qualität nicht mit denen der typischen Weinbausiedlungen von Érmellék messen, doch bis auf den heutigen Tag hat sich die Bedeutung der Kleinbauernparzellen zur Deckung des Eigenbedarfs erhalten.

Die Weinbauern von Álmosd organisierten sich ab 1896 zu einer auf Kommunenebene arbeitenden Berggemeinde. In der Studie werden die einzelnen Arbeitsgänge zur Weinanpflanzung, Weinpflege und Weinlese sowie die mit ihnen verknüpften Bräuche aufgereiht. Hier wird auch die Rolle des Weines im Volksleben der Álmosder, in der Ernährung sowie im klerikalen Leben erwähnt. Die Bräuche beim Weintrinken und die sich daran anknüpfenden, folklorisierten Geschichten, die auch heute noch aufspürbaren Fragespiele zu den Rebstöcken und dem Wein sowie die Hauptmerkmale der noch in jüngster Vergangenheit zelebrierten Winzerumzüge und Winzerfeste werden hier vorgestellt.